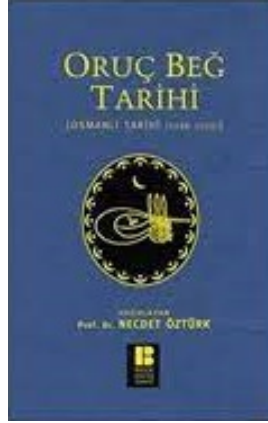

ORUÇ BEĞ TARİHİ'NİN NEŞRİNE DAİR

Hasan Yüksel*

Giriş

Necdet Öztürk, *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi (1288-1502)] (Giriş, çevri metin, kronoloji, dizin, tipkibasım)*, 1. basım İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 1. Basım, Mart 2014.

Bu eserin aynı yayınevinde daha önce çıkmış iki basımı (Bilge Kültür Sanat, İstanbul. Ancak 2007 ve 2008) olduğu halde neden birinci basım olarak takdim edildiği anlaşılamamaktadır. Burada, *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşredilen bu metnin giriş bölümü irdelenecek, metin kısmında sadece yanlış okunan, anlamı bozan ve anlamsız kelimeler üzerinde durulacak; anlamı bozmayan telaffuz farkı ve imla hatalarına değinilmeyecektir.

Franz Babinger 1925'te Oruç Beğ'in Oxford nüshası ile ona izafe edilen fakat içinde adı geçmeyen Cambridge nüshasını peş peşe ekleyerek, Osmanlı harfleriyle *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşretti. Cambridge nüshasının Oruç Beğ'e aidiyeti şüphelidir. Nihal Atsız, bu neşriyatı sadeleştirip düzenleyerek, 1972'de

* Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Emekli öğretim üyesi), Sivas, pirhasan@hotmail.com, ORCID:0000-003-4522-2806

Oruç Beğ Tarihi ismiyle yayımlandı; ilavesinde tıpkıbasımını verdiği Manisa nüshası, baskı tekniğinin özensizliğinden okunamaz durumdadır¹.

Bugün, Oruç Beğ'e izafe edilen altı nüshadan, Oxford ve Manisa nüshaları hariç, diğer dördünde Oruç Beğ ismi geçmez; bu nüshalarda kronoloji, muhteva ve metin bakımından da tam bir uyum söz konusu değildir. İkisinde ismini sarıh olarak belirten Oruç Beğ diğerlerinde neden saklasın? Yayımlayan bunu tartışmamıştır. Ayrıca aralarındaki fark sadece Oruç Beğ'in isminin yer alıp almamasından da ibaret değildir

Sayın Necdet Öztürk, bazı varsayımlara dayalı olarak Oruç Beğ'e atfedilen bu nüshalardan, daha önce Sadettin Buluç'un Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman* olarak değerlendirip 1938'de üzerinde tez hazırladığı P ve Pa rumuzuyla nitelendirilen iki nüshadan P'yi esas alıp Pa ve M nüsha farklarını tercihe göre metne alıp veya dipnotlarda göstererek *Oruç Beğ Tarihi* ismiyle neşrettiğini ifade etmektedir. Ancak, Öztürk'ün P'ye göre, konular ve olayların daha kısa tutulduğunu söylediği ve kimi olayların anlatımında takdim-tehir ve eksiklikler bulunduğunu belirttiği Manisa nüshasından (M), yer yer bazı kelime ve ibarelere teberrüken atıfta bulunulmuş olsa aşağıda görüleceği üzere nüsha farklarına tam yer verilemediği görülmektedir. Halbuki, bu uyumsuzluğu, "P[ve] Pa yazmaları kronolojik sıraya göre gittiği hâlde, M yazması diğer iki nüshaya uymamaktadır"² diye açıkça belirten de kendisidir; buna rağmen yine de P ve Pa nüshaları ile karşılaştırmaya girişmiştir.

Bunun yanı sıra, *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşredilen bu metin, tashihe muhtaç, hiçbir anlam ifade etmeyen, cümleyi bozan birçok okuma hatalarını da içermektedir. Bu okuma hatalarının bir kısmının neşre esas alınan nüshanın istinsahından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, metin neşri eski harfli bir metni sadece yeni harflere aktarmaktan ibaret olmadığı da bilinen bir hakikattir.

1-Oruç Beğ'in Kimliği ve Eserinin Yazılış Tarihi

Biyografi ve tezkire kitaplarında Oruç Beğ'in hayatına dair bilgi bulunmadığını belirten Öztürk, "*Eserinin Cambridge (C, Babinger 1925:3) ve Manisa (M, 1b) nüshalarında kendisini 'Oruç b. Âdil el-kazâz kâtibü'l-Edrenevî (M'de 'el-kazâz' eksik) şeklinde takdim ediyor*" (s. XXVII) demektedir. Fakat, verilen nüsha bilgileri yanlıştır; "Oxford ve "Manisa" nüshası olacak!

¹ *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1972.

² *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı tarihi (1288-1502), haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014, s.168, dipnot: 1066.*

Araştırmacı, “Oruç Beğ, 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde Edirne’de doğmuş olmalı; ancak ölüm tarihi kesin olarak bilinmiyor.” söyleminden sonra, “Bununla birlikte Oruç’un eserinin muhtemelen ikinci versiyonunu yazdığı 908/1502 yılında veya bundan kısa zaman sonra ölmüş olabileceği söylenebilir.” şeklindeki iddiasını pekiştirmek için de, Irene Beldiceanu-Steinherr’in Osmanlı Arşivi’nde 1070 Nolu Tapu Tahrir Defteri’ndeki, “Âdil’in oğlu Oruç 905/1499-1500 yılında Edirne’de kâtip idi.” vakfiye kaydını delil göstererek “Bu kayıt Oruç Beğ’in II. Bayezid devrinde yaşadığını ortaya koymuş ve bu husustaki kuşkuları bertaraf etmiştir.” demektedir³.

Sayın Öztürk, burada, “Necip Âsım, Babinger (1925: XIV; 1927:23; 1982:25) ve Babinger’i tekrarlayan Unat, Oruç Beğ’i en eski Osmanlı tarihçilerinden biri olarak takdim ettiler. Ancak, Oruç’a ait olduğu kesinlik kazanan bir Oruç yazmasının, 908/1502 tarihi olaylarıyla son bulması bu hükmün isabetli olmadığını gösterdi. Babinger, 857/1453’te idam edilen Vezirîâzam Çandarlı Halil Paşa için ‘zamanımızun veziri’ (s.20) referansından hareketle Oruç’un II. Mehmed zamanında yaşadığını, onun eserinin nesir türündeki en eski Osmanlı tarih kaynağı örneği olduğunu iddia etmiş ve anonim kroniklerin, Oruç yazmalarının kısaltılmış, uzatılmış ya da değiştirilmiş metinleri olabileceğini ileri sürmüştü (Babinger 1925: VIII-IX)” diyerek Necip Âsım’ı, Babinger’i ve Unat’ı eleştirir⁴ ve iddialarının doğruluğunu öne sürer.

a-Evet, doğrudur; Oruç Beğ nesir türündeki en eski Osmanlı kaynağı değildir. *Oruç Beğ Tarihi*’nin eski bir kronik üzerinde inşa edildiğine ilişkin, Mükrimin Halil Yinanç’ın⁵, Faik Reşit Unat’ın⁶ ve Abdülkadir Özcan’ın⁷ makaleleri delil olarak gösterilseydi daha doğru olurdu. Çünkü eski olan metin *Oruç Beğ*’in içinde yer alan bu metindir. Babinger’in gözden kaçırdığı nokta buydu. Fakat Öztürk, bu eleştirisine kanıt olarak, “Oruç’a ait olduğu kesinlik kazanan bir Oruç yazmasının, 908/1502 tarihi olaylarıyla son bulması bu hükmün isabetli olmadığını gösterdi.” demektedir. Halbuki bu nüshanın Oruç Beğ’e ait olduğu bir varsayımdan ibarettir ve bu nüshada Oruç Beğ’in ismi geçmiyor. Oruç Beğ isminin geçtiği Oxford ve Manisa nüshalarıyla sağlıklı bir mukayesesi de yapılmamıştır. Gerçi, Sayın Öztürk’ün bu nüshayı (P nüshasını) esas alıp, Pa ve M nüshaları ile arasındaki farkları dipnotlarda verdiğini belirterek yapmış olduğu *Oruç Beğ Tarihi*

³ *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk nşr), s. XXIII-XXIV.

⁴ Ancak bu iddiayı, “*Lisân-ı Türkî-i kadîm ile Sultân Osmân ve Sultân Orhan asrı vukû’âtını mübeyyin Oruç Beg Târîhi*” şeklinde ilk ortaya atan Tayyâr-zâde Atâ’dır. Bk. *Osmanlı Saray Tarihi, Târîh-i Enderûn, III, Haç, Mehmet Arslan*, Kitabevi, İstanbul 2010, s. 382.

⁵ Mükrimin Halil Yinanç, “Ertuğrul Gâzi”, *İslam Ansiklopedisi*, 1988, IV, 331.

⁶ Faik Reşit Unat, “Oruç b. Âdil”, *İslam Ansiklopedisi*, 1988, IX, 418-419.

⁷ Abdülkadir Özcan, “Tevârih-i Âl-i Osman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2011, 40, 579-581.

metin neşrinin de ne kadar sağlıklı olduğu aşağıda irdelenip gösterilmeye çalışılacaktır.

b- Sayın Öztürk, Babinger'in iddiasına kanıt gösterdiği, "...857/1453'te idam edilen *Veziriâzam Candarlı Halil Paşa için 'zamanımızun veziri' (s.20) referansından hareketle Oruç'un II. Mehmed zamanında yaşadığı...*" söylemine de itiraz ediyor. Ancak, Babinger'in bu söyleminin devamında, delil olarak sunduğu, ikinci kanıtı, "*şimdiki zamanda*"⁸ daha sarıh bir şekilde "*...şimdiki zamanda pâdişâhü'l-İslâm ve'l-Müslîmin kâtîlü'l-kefereti ve'l-müşrikin Sultan Mehmed bin Murad Han bin Mehmed bin Bâyezîd*" ibaresini de gözden kaçırmıştır.

Ayrıca, Babinger'in söylemine delil gösterdiği, "*zamanımızda Halil Paşa'nun dip dedesiydi*"⁹ ve "*...şimdiki zamanımızda kim padişahü'l-İslâm ve'l-müslîmîn (...) Sultan Mehmed bin Murad Han...*"¹⁰ ibareleri Sayın Öztürk'ün neşrettiği *Oruç Beğ Tarihi*'nde de geçmektedir ve bu hususta hiçbir yorumda bulunmamıştır. Sadece, "*P'nin kopya edildiği nüshanın II. Bayezid devrinde yazıldığına dair çevri metnini verdiğimiz şu ifadeler önem taşıyor.*"¹¹ diyerek on beş kayıt sıralamaktadır¹². Bu kayıtlar doğru; ancak Babinger'in söylemine kanıt gösterdiği ibareleri görmemeyi tercih etmelerine bir anlam verilememektedir.

c- *Oruç Beğ Tarihi*'nin yazılış zamanına dair de Öztürk, "*Ménage, Oruç'un kimliği ve eseri üzerinde yaptığı iki değerli incelemesinde yeni düşünceler ileri sürdü ve Babinger'in çalışmasından sonra ortaya çıkan Oruç yazmalarına dikkat çekti. Oruç yazmalarının filolojik karşılaştırmalarını yapan Ménage, bu keroniğin II. Mehmed zamanında değil, II. Bayezid zamanında yazılmış olduğunu delilleriyle ortaya koydu. O, bu hükmünü, Beldiceanu-Steinherr'in bahsedilen çalışmasıyla da destekledi.*"¹³ demektedir.

Sayın Öztürk'ün büyük bir güven ile söylemlerine kanıt olarak gösterdiği Ménage'in bu görüşüne katılmayı doğru bulmuyoruz ve bildiğimiz kadarıyla Fatih ile II. Bayezid dönemlerinde herhangi bir dil devrimi olmadı. 1451'den 1481'e kadar yani otuz senede o devir Osmanlı Türkçesinde gözle görülecek bir değişim de mümkün değildir. Günümüzde bile otuz senede dilde bu hızda değişim gözlenememektedir. Orta Çağ'da otuz senede böylesi bariz bir değişim nasıl gerçekleşmiş olabilir?

⁸ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 23.s. XIV.*

⁹ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 23.*

¹⁰ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 99-100.*

¹¹ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXVIII-XXIX.*

¹² Zaten bu kayıtları çok önce, Sadettin Buluç sırasıyla vermişti. Bk. *Untersuchungen über die altosmanische anonyme Chronik der Bibliothèque Nationale zu Paris Suppl. turc 1047 Anc. Fonds turc 99, Breslau 1938, s. 12.*

¹³ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXIV.*

Evet, her iki araştırmacıyı yanılığa sürükleyen *Oruç Beğ Tarihi*'nin eski bir kronik üzerine inşa edilmiş olmasını gözden kaçırmalarıdır. Ayrıca, Oruç Beğ, tarihini Fatih devrinde yazmaya başlayıp II. Bayezid döneminde tamamlamış olamaz mı? Dahası zaten Mükrimin Halil Yinanç, ta 1929'da, "*Fatih devrinde telif edildiği anlaşılan Oruç Beğ Tarihi*."¹⁴ diyor.

2-Konusu (s. XXV).

Oruç Beğ Tarihi'nde Osmanlı hanedanının şeceresi verilmektedir, Anadolu'ya gelişi tahkiyesi ve ilk ortaya çıkış mücadelelerinden Timur işgaline, akabinde yeniden toparlanıp İstanbul fethine gelinir. İstanbul'un fethinin ardından, Ayasofya efsaneleri ve Müslüman Arapların Konstantiniyye fethi girişimlerine ara metin olarak yer verilir. Ondan sonra tekrar Fatih dönemi anlatımına geçilir. Daha doğrusu, buraya kadar olan kısım Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanlar ile hemen hemen aynıdır.

Oruç Beğ'in bir orijinal tarafı varsa bu tarihten sonradır. Daha sarîh bir ifadeyle Oruç Beğ'in orijinal anlatımı II. Bayezid dönemi olmalıdır. Bu da başta, Oruç Beğ'e ait olduğu şüphe götürmeyen nüshaları ortaya koymak ile mümkün olabilir. Ayrıca, Sayın Öztürk'ün neşrettiği kroniğin *Oruç Beğ Tarihi* olmadığına dair Hakan Yılmaz'ın uyarısı¹⁵ bu konuda daha temkinli olunmasını gerektirmektedir.

Sayın Öztürk'ün *Oruç Beğ Tarihi* olarak neşrettiği bu metnin anlatım yapısı için, "*15. Yüzyıl Osmanlı tarihçiliğinde bu anlatım ilk kez Oruç kroniği ile anonim Türkçe tevârihlerde görülür.*"

Oruç Beğ, bir olayı anlatıp bitirdikten sonra okuyucuya yeni bir olayı anlatacağımı genellikle 'def'a', 'def'a girü', 'girü', 've girü', 'def'a ve girü' gibi kalıplaşmış ifadeler kullanarak haber verir. Türkçe anonim kroniklerde de benzer durum söz konusudur."¹⁶ demektedir.

Bu genellemeler doğru değil. Bu anlatım düzeni ve üslubu, anonim tevârihlere aittir. Oruç Beğ, tarihini bu anonim metinler üzerine inşa ettiğinden bu benzerlik ortaya çıkmıştır; "...def'a', 'def'a girü', 'girü', 've girü', 'def'a ve girü' gibi kalıplaşmış ifadeler" de, anonimlerde daha çok II. Bayezid devri anlatımlarında görülür. Nitekim, Öztürk'ün *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşrettiği metne bakıldığında zikredilen kalıplaşmış kelimelere II. Mehmet'e kadar ender rastlanmakta; II. Mehmet'ten itibaren git gide arttığı ve II. Bayezid devri anlatımında çok sık kullanıldığı göze çarpmaktadır.

¹⁴ *Düsturname-i Enverî*, İstanbul Evkâf Matbaası, 1929, s.88.

¹⁵ Hakan Yılmaz, "Geyikli Baba'nın İnegöl'e Yerleşmesi, Orhan Gâzi ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki iddiaların kesin Deliller Işığında Çürütülmesi", *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu 14-15-16 Ekim 2016 Bildiriler*, C. 1, İstanbul 2017, s. 490, dipnot: 52.

¹⁶ *Oruç Beğ Tarihi* (Öztürk nşr), s. XXV.

3- Nüshaları (s. XXVI)

1- Oxford Bodleian Kütüphanesi, [Ravel, or. 5 (O)] Nüshası: Babinger¹⁷ neşrinde 3-75. sayfalar arasında yer alan bu nüsha 872/1467-1468'de son bulmaktadır.

Şimdiye kadar bilinen ve Öztürk'ün çalışmasında zikrettiği altı nüshanın sadece ikisinde müverrihin adı geçmektedir. Birincisi Babinger¹⁸ neşrinde 3-75. sayfalar arasında yer alan ve 872/1467-1468 hadiseleri ile son bulan Oxford nüshasıdır¹⁹. Burada kendisini, "*Oruç bin Âdil el-kaẖẖâz kâtibü'l-Edirnevî*" (s.3) olarak takdim eden müverrih; 906 (ve aynı satırda 907 kaydı da var) ile biten Manisa nüshasında, "*İmdi azîzler bu fakîr-i hakîr, za'îf-ı nahîf, mücrim Oruç bin Âdil el-kâtibü'l-Edirnevî*"²⁰ diyerek sahneye çıkar.

2- Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, [Dd. II, 15 (C)] Nüshası: Babinger neşrinin 79-139. sayfalarında bulunan bu nüsha 899/1493-1494 senesi olaylarıyla neticelenir.

Bu iki nüshayı, Franz Babinger Osmanlı alfabesiyle 1925'te (Hannover) neşretmiştir. Nüshalar arasında kelime ve metin farklılıkları fazla olduğundan, bu farklılıkları göstermeye çalışmamış; iki nüshayı peş peşe tek kitap olarak yayımlamıştır.

Oxford nüshasında müverrih kendisini "*imdi azîzimiz bu fakîr u hakîr ve za'îf-ı nahîf Oruç bin Âdil el-kaẖẖâz kâtibü'l-Edirnevî gördi kim her kıssada dürlü hikâyeler söylenmişdür ve illâ Tevârih-i Âl-i Osmân tevâtürle denilmiş degül. Ale'l-busûs bunların kıssaları asıldır*"²¹ şeklinde takdim ederken, Osmanlı hanedânın başlangıcına dair, doğru veya yanlış olduğuna bakılmaksızın ortak (tevâtür ile) bir söylemin olmadığını da haber verir.

3- Manisa Genel Kütüphanesi [Muradiye nr. 5506/2(M)] Nüshası: Bir mecmuanın ikinci eseri olarak 144-238. yaprakları arasında bulunan bu nüshanın ilk varağında müverrih kendisini, "*...bu fakîr-i hakîr, za'îf-ı nahîf-i mücrim Oruç bin Âdil el-kâtibü'l-Edirnevî...*"²² olarak tanıtır. Çok yıpranmış ve iyi bir tamir geçirmiş olan bu nüshanın yazıldığı tarih belli olmamakla beraber, elimizdeki dijital kopyasından anlaşıldığı kadarıyla, eski bir nüsha olduğu söylenebilir. Sonunun eksik olduğu görülen bu nüshanın ikinci sayfasındaki "*Tevârih-i Âl-i Osmân Gâzî:*

¹⁷Franz Babinger, *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch, Quellen des islamischen Schrifttums*, Hannover 1925.

¹⁸ *Oruç b. Âdil, Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Franz Babinger, Şark Kütüphanesi, Hannover, 1925.

¹⁹ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. XXVI.

²⁰ Babinger, *a.g.e.*, s. 3.

²¹ Babinger, *a.g.e.*, s. 3.

²² *Oruç Beğ* Manisa Genel Kütüphanesi [Muradiye nr. 5506/2] *Nüshası* (M), vr. 1a.

*İbtidâ olup adına hutbe okunaldan hicretün sene 687 altı yüz seksen yedi yılından tâ hicretün sene 906 sene(sine) gelince zamânımızun pâdişâhı Sultânı'l-İslam ve'l-müslimîn, sultânı'l-mücâhidîn Sultan Bâyezîd bin Sultân Mehmed...*²³ ibareleri eserin kronolojik kapsamına dair bilgi vermektedir. Bu nüshanın sonuncu varacağından bir önceki sayfasında yer alan "...pâdişâhımızun sağığında gerü şebirimiz ma'mûr olur. Bu vâkı'alar oldı. Hicretün sene 906. Mab-ı Mubharrem gurre-i Şenbe. Sene 907 def'a Sultan Bâyezîd -ballada'llahu saltanatabu- Kostantaniyye'de karar idüp..."²⁴ kaydı da yukardaki cümlede ifade edilen kronolojik kapsamın sınırına gelindiğini gösterir. Bununla beraber bu nüshanın baştan itibaren bazı sayfaları eksik olduğu bilinmektedir.

4- Paris Bibliothèque Nationale, Supplement Turc 1047 (P): Öztürk bu nüshanın kronolojik sınırını "Son olayın anlatım tarihi 908/1502'dir" (s. XXVIII) diye belirtir. Tıpkıbasımını verdiği bu nüshanın (P) son varacağı (149b) yer alan, "temmet fi sene 12 Şevvali'l-mükerrem 993/17. 10. 1584" kaydını da istinsah tarihi olarak vermektedir.

Sayın Öztürk burada, "Eserin başlangıcı ve sonu bakımında 2a yaprağında yer alan kronoloji kaydı: 'hicretün sene 687, altı yüz seksen yedi yılından tâ hicretün dokuz yüz yılına gelince zamanımızun pâdişâhı (...) Sultan Bayezîd' P'deki bu bitiş kaydı Buluç'u (1938:11, 19), P ve Pa'nın 900/1494-1495 yılında bir teliften yapılmış ve ona, anonim bir redaktör tarafından 900-908 1494-1502 yılları için bir temdit eklediği sonucuna götürmüştür. Buluç, bu kararı verirken üzerinde çalıştığı bu iki yazmanın Oruç nüshaları olduğunu bilmiyordu. Dolayısıyla esere başkalarının ekleme yapmasına gerek yoktu; çünkü Oruç bu tarihte henüz hayattaydı ve ikinci eklemeyi kendisi yaptı."²⁵ diyor.

Hadisenin şahidi gibi kesin bir hüküm veren Öztürk'ün bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Merhum Sadettin Buluç'un değerlendirmesi daha gerçekçidir. Üstelik, Buluç bu iki nüshayı anonim tevarih olarak değerlendiriyor. Sayın Öztürk'ün iddia ettiği gibi bu iki nüsha Oruç Beğ'in ise ve kendisi bu eklemeyi yaptıysa yukarıdaki 900 tarihini 908 olarak düzeltmesi gerekmez miydi? Ayrıca Oxford ve Manisa nüshasında kendisini "Oruç bin Âdil (el-kazğâz) kâtibü'l-Edirnevî" diye takdim ederken burada neden ismini ketm etsin? Bu hususta Sayın Öztürk hiçbir yorumda bulunmamaktadır.

5- Paris Bibliothèque Nationale, ancien fonds Turc 99 (Pa): Öztürk, bu nüshada "Son anlatılan olayın tarihi 907/1501-1502'dir" der. 12 Cemaziyelahir 974/25. 12. 1566'da istinsah edildiğine dair yazmanın sonunda bir kayıt varmış²⁶. Sayın Öztürk, P. nüshasını esas alıp Pa ile M nüshalarıyla karşılaştırıp nüsha

²³ Oruç Beğ Manisa Nüshası (M), vr. 2a

²⁴ Oruç Beğ Manisa Nüshası (M) vr.237a

²⁵ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXVIII.

²⁶ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr s. XXIX.

farklarını dipnotlarda vererek *Oruç Beğ Tarihi* metin neşrine girişmiştir. Ancak, metin neşrinde nüsha farklarını tam olarak verdiği dair ciddi şüpheler var. Bakınız:

*“Pa yazması, berekeli oluşu dolayısıyla okunuşu kolay ise de orijinal metne güvenilmez yorumların eklendiği hemen fark ediliyor; ancak kimi ekleme ve yorumlar okuyucunun okumaktan zevk alacağı türden bilgiler. Bu yazmanın muhtevası P nüshasında daha iyi muhafaza edilmiştir.”*²⁷ demektedir.

Öztürk’ün *Oruç Beğ Tarihi* adıyla yayımladığı metin üzerinde, söz konusu ettiği bu güvenilmez yorumları gösterir herhangi bir kayıt bulunmamaktadır; ayrıca bunları orijinal metinden nasıl ayırt edebilmiştir?

Sayın Öztürk, *Oruç Beğ Tarihi* ismiyle neşrettiği metnin tesisinde esas aldığı P ve Pa nüshaları hakkında da *“P ve Pa yazmalarını doktora çalışmasında kullanan Buluç (1938), bu iki yazma arasında büyük benzerlik olmasına rağmen aynı metinden kopya edilmeyip farklı metinlere dayandıkları düşüncesindedir. Gerçekten de her iki metin karşılaştırıldığında tarihler, olaylar, sayı ve yer adları bilgilerinde farklılık olduğu görülür. Ayrıca olayların tasvirindeki sıralamada da uyumsuzluk söz konusudur. Her iki nüsha, imla bakımından, herhangi bir delile gerek olmaksızın değişiklik göstermektedir. P’de zikredilen bazı olaylar ve kronoloji çoğu kez Pa’da eksiktir.”*²⁸ demektedir. Fakat neşrettiği metinde iki nüsha arasındaki bu büyük farkları gösterdiğine dair hiçbir emare görülmemektedir; iki nüsha arasında sanki basit bazı kelime farkları varmış gibi bir yol izlendiği görülmektedir.

Öztürk’ün çalışmasında tıpkıbasımını verdiği P rumuzlu Paris yazması ile metin karşılaştırmasında Pa simgesi ile gösterdiği bu iki nüshada Oruç Beğ ismi geçmemekte ve kendisi de, *“P (ve) Pa yazmaları kronolojik sıraya göre gittiği halde, M yazması diğer iki nüshaya uymamaktadır.”*²⁹ der. Oruç Beğ adı Oxford ile Manisa nüshalarında geçer. Bu durumda, Sayın Öztürk *“Buluç’un P ve Pa yazmalarını anonim tevârih kabul eden görüşü bugün geçerliliğini ve önemini yitirmiş oldu...”*³⁰ yorumuna katılmak mümkün değildir. Buluç’un görüşü önemini ve geçerliliğini yitirmemiştir! Sayın Öztürk’ün, *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşrettiği metin, bu şüpheleri, tereddütleri taşımaktadır.

İşin daha vahimi ise, Pa nüshasının 16. yüzyılda kaleme alındığına dair emareler taşımasıdır. Çünkü, gösterdiği nüsha farkındaki, *“Pa’da (67b/3-4): ‘Ol yıl darbhânelerde **arı** (iri olacak!) güzel akçe kesildi. Yüz dirhem gümüşden iki yüz altmış akçe*

²⁷ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXIX.*

²⁸ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXX.*

²⁹ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.168, dipnot: 1066.*

³⁰ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. XXX.*

emr etdi. **Şimdi dört yüz ellidir**³¹ ifadesi, Pa yazmasının 1572'de veya bu sıralarda kaleme alındığını gösterir. Bilindiği üzere 100 dirhem gümüşten dört yüz elli akçe kesilmesi bu tarihte vuku bulmuştur³². Buna göre, Pa yazmasının sonunda yer alan, *“Tamam şüüd bi-avni'l-meliki'l-vehbâb fi sânî aşar şebr-i cemâziyye'l-abir min şühûr-i seneti erbaa ve seb'in ve tıs'amie*³³ (12 Cemaziyelahir 974) ibaresinin de istinsah değil telif tarihi olması muhtemeldir.

6- Roboly nüshası Paris Bibliothèque Nationale, Supplement Turc nr. 922(R): Merak eden okuyucu bu nüshanın hikâyesi ve mahiyeti hakkında Öztürk'ün çalışmasına bakabilir.

Oxford, Cambridge ve Roboly nüshası (R) için *“ehil olmayan ve ihmalkâr müstensibler tarafından yazılmış olup, noksanlıkları yanında erken tarihte bitmeleri gibi özellikleri dolayısıyla bugün önemini yitirmişlerdir.”* diyen Öztürk³⁴ esas neden olarak da *“Söz konusu nüshaların değer kaybına uğramalarının aslında en önemli nedeni, sonra ortaya çıkan ve birçok bakımdan sözü edilen nüshalardan daha değerli olan P ve Pa yazmalarıdır.”*³⁵ demektedir. Ancak yukarıda sıralanan sebepler göz önüne alındığında bu görüş tasvip edilemez.

Öztürk, *Oruç Beğ Tarihi* adındaki bu metin neşrini, P nüshası esas alınarak Pa ve M nüshalarıyla karşılaştırıp, nüsha farklarını yerine göre metne dâhil ederek diğer nüsha farklarını dipnotlarda göstermek üzere inşa etmiştir. Ancak, elimizde sadece Manisa yazması (M) bulunmaktadır. Burada bu yazma (M) ile Öztürk'ün metin neşri takip edilecek ve metin neşrinde uyulması gereken kurallara ne kadar riayet ettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Fakat, ilk önce *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşrettiği metne bakalım:

4- Raviler, Görgü Şahitleri ve kendi Gözlemleri (s. XXXVII)

Araştırmacı, yukarıda söz konusu edildiği üzere, *“Oruç Beğ, 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde Edirne'de doğmuş olmalı; ancak ölüm tarihi kesin olarak bilinmiyor.”* Bununla beraber, bir vakfiye kaydını delil göstererek *“Bu kayıt Oruç Beğ'in II. Bayezid devrinde yaşadığını ortaya koymuş ve bu husustaki kuşkuları bertaraf etmiştir.”*³⁶ der.

Hal böyle ilken, araştırmacı burada, *“Oruç Beğ, eserinde tasvir ettiği olayları ‘raviler’e göre, ‘görgü şahitleri’ne ve ‘kendi gözlemleri’ne dayandırmaktadır. Ravilerinin*

³¹ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. 55, dipnot 350.

³² Halil Sahillioğlu, “Akçe”, *DİA, Cilt:2*, İstanbul 1989, s.224-227.

³³ Buluç, *a.g.e.*, s. 40.

³⁴ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. XXVI-XXVII.

³⁵ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. XXVII.

³⁶ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. XXIII-XXIV.

adlarını kimi zaman veren Oruç Beğ, bazı olaylara dair yazdıklarını sadece bir rivayete dayandırmıyor; aynı konuda başka ravilerden edindiği bilgileri de aktarıyor” gibi, Oruç Beğ’in yaşadığı zaman diliminden çok öncelere ait hadiseleri içeren anlatımları kapsayan bir genellemeye bulunmaktadır.

Ardından neşrettiği metinde esas almış olduğu “*p nüshasında ‘ravi/ler ile ilgili ifadeler*” başlığı altında Oruç Beğ’in ravileri diye otuz kayıt sıralamaktadır. Halbuki bu kayıtların çoğu Oruç Beğ’in yaşadığı söylenen dönemden çok önceki zamanlara aittir. Mesela,

a-“*Bu gazânun râvisi Temürtaş Beğ oğlu Gâzi Umur Beğ’dür derler. Ol gazâda bileydüm dedi*”³⁷

Oruç Beğ’in râvisi olarak gösterilen bu kayıt, Yıldırım Bayezid’in Niğbolu, Mora ve İstanbul kuşatması hadiselerine dairdir. Oruç Beğ’in iktibas ettiği, daha önceden kaleme alınan metnin râvisidir. Neşrî³⁸ ve Rûhî Çelebi’de³⁹ de bu kayıt hemen hemen aynı ifadelerle geçmektedir.

b-“*Ba’zı râvî, cenk arasında öldü derler. Ba’zısı derler ki, getirüp Edirne’de hisar burcunda berdâr eylediler. Sultân Murâd Han geliüp Edirne’de karar itdi. Tahta geçdi Hicretiin sene 825*”⁴⁰

Bu kayıt ise Düzmece Mustafa hadisesine ilişkindir ve henüz Oruç Beğ dünyaya gelmemiştir.

c-Aşağıda sırayla verilen kayıtlar ise başta Anonim Tevarihler olmak üzere Ayasofya efsanelerini anlatan risalelerin rivayet kayıtlarıdır, Oruç Beğ bu metinleri olduğu gibi iktibas etmiştir.

“*Râvîler şöyle rivâyet etdiler kim*”⁴¹,

“*Ve illâ bir râvî rivâyet etdi. Dedi kim*”⁴²,

“*Râvîler şöyle rivâyet etmiş(ler)dür kim*”⁴³,

“*Râvî[ler] şöyle rivâyet kaldılar kim*”⁴⁴

³⁷ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 32/22b.

³⁸ “*Bu gazânun tafsilî ve anda olan macerayı Kara Temur Taş’un oğlu Umur Beğ’den istihsar olunub ol haber verdi-ki anda hazırı.*”, Mehmet Neşrî, *Kütâb-ı Cihân-nümâ Neşrî Tarihi*, I. Cilt, Yayınlayanlar: Faik Reşit Unat- Mehmet Altay Köymen, Ankara 1987, s.329.

³⁹ Rûhî Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Tübingen Ms. Or. Quart 821, “*Bu naklun râvisi Temürtaş beğ oğlu Umur Beğ diler. Ol gazâda bile idüm dir. Yıldırım Han ol gazâdan dönicek toğrı giri İstanbul üzerine geldi*” (PPN822168405 pdf/88, s.42).

⁴⁰ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.52/38a.

⁴¹ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.74/55b; s.84/65a.

⁴² Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 76/57a.

⁴³ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.87/68b.

⁴⁴ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s. 91/72b.

“*Ammâ ba’zı râviler eydürler kim*”⁴⁵
“*Zeynelarab, Tirmizî ve Kurtubî ve Kureyşî, râvileri bunlardır kim*”⁴⁶
“*Bir râvî rivâyet kaldı kim, Mesâbih Şerhi’nde*”⁴⁷

5- Tashihe Muhtaç Okuma Hataları

Bu yazının giriş kısmında ifade edildiği üzere, burada sadece yanlış okunan, anlamsız ve anlamı bozan kelimeler üzerinde durulacak; anlamı bozmayan telaffuz farkı ve imla hatalarına müdahale edilmeyecektir. Metindeki yanlış okuma önce bold olarak verilecek ardından doğrusu yine bold olarak gösterilecektir.

s.3/1b- “**ve şed** bünyânebû bi-irsâli’s-seyfi ve’l-kalemi.”

Doğrusu: “**ve şedde** [: pekiştirdi]⁴⁸ bünyânebû bi-irsâli’s-seyfi ve’l-kalemi...” [: yapısını kalem ve kılıç ile pekiştirdi] olmalı.

s. 3/2a- “**Âhirü’l-emri’l-umûri merhûnetün bi-evkâtihâ**”

Doğrusu: “**Âhirü’l-emr, el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ**” olacak. “*Nihayetinde her şeyin bir zamanı vardır.*” anlamında bir deyimdir.

s.6/3b- “*Furat ırmağı suyunu geçmek istediler. Yol iz bilmezler göçmel yürükler tâyifesi. **Bun halk** gâfilîn Furat ırmağına uğradılar.*”

Doğrusu “**Bön halk**” (saf halk)⁴⁹ olacak.

s. 6/3b- “*Çukur-ova kim vardır, ol mezkûr olan **şehidler** ol Çukur-ova'dadır ve hem kal'aları (4a) bu vilâyetün dağlarındadır.*”

Doğrusu: “**şehirler**” olacak. Bu cümledeki “**şehidler**” kelimesi, tıpkıbasımında da her ne kadar böyle yazılmış ise de cümlenin gelişinden anlaşılacağı üzere “**şehirler**” olması gerekir. Zaten Manisa nüshasında açıkça “*Çukur-ova kim vardır, ol mezkûr olan **şehirler** ol Çukur-ova'dadır.*”⁵⁰ şeklinde doğru yazılmıştır.

Bu durumda, P, Pa ve M nüshaları karşılaştırılarak metin tesis edilmiş nüsha farkları dipnotlarda verilmiş olduğu söylemi gerçeği pek ifade etmemektedir.

⁴⁵ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.92/73a.

⁴⁶ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.99/79b.

⁴⁷ Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr), s.99/79b.

⁴⁸ El-Mu’cemu’l-Vasû, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 475.

⁴⁹ Yeni Tarama Sözlüğü, Düzenleyen Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023, s. 51

⁵⁰ Oruç Beğ Manisa Nüshası (M) vr.5a.

Bir yanlış istinsah ve okuma biçimi olduğu anlaşılan, aşağıda gösterilen cümlelerde yedi kez geçen **“melik mâresi”** **“melik mâresine”** ve **“melik mâreleri”** ne demektir? Hiçbir anlam ifade etmeyen bu okuma biçiminden Sayın Öztürk'ün bir şüphesi olmadığı ve bu kelimelerden sonra herhangi bir soru işaretine dahi yer vermediği görülmektedir. Sadece, yeni harflere aktarıp bırakmıştır. Hâlbuki çok ağır eleştirdiği Efdal Sevinçli⁵¹ tarihçi olmadığı hâlde neşrettiği metinde geçen bu kelimenin karşısına parantez içinde bir soru işareti eklemiştir.

s.7/4b- *“Haleb **melik mâresi** dahi Sultan Şeyh Hasan’a Mısır sultanına haber gönderdi (...) Mısır sultanı Hasan Şeyh dahi Haleb **melik mâresine** haber gönderdi kim emr etdi”.*

s.135/106a- *“ve ol hinde Şam leşkəri **melik mâresi** ve Haleb **melik mâresi** Erdevüş derler”*

s.136/106b- *“Arap leşkerine âlemi dar gösterdiler. Haleb **melik mâresi** Erdevüş'ün başını kesüp (...) devlet eşğine gönderdiler. Ve bundan sonra Şam **melik mâresi** Temrez Beğ derler ol gelmemişdi”*

s. 125/98b- *“Arab leşkerleri gelüp bunların bozgunluğunu biliüp Bakraz Dağı'ndan aşup gelüp Adana hisarı önünde buluşup, Şam ve Haleb **melik mâreleri** (753) Özbek Beğ ve Temrez Beğ ve Uyuş Beğ ve Burunsuz Beğ ittifakula gelüp Adana suyunu geçüp...”*

753- *“Kreutel (s.46), Şam (Damaskus) ve Haleb valisi diyor”*

Sayın Öztürk'ün, *“P yazmasının II. Bayezîd devrine (886-908/1481-1502) ait kısmını R. F. Kreutel Almancaya çevirdi”*⁵² diye haber verdiği kaynakta, *“Die Statthalter von Damaskus und haleb, Özbek Beğ und Timrez Beğ, sowie Uyuş Beğ und Burunsuz Beğ kamen vereint angerückct, setzten über den Fluß bei Adana und griffen die Beğs und Truppen von Anatolien an.”*⁵³ görüldüğü üzere Şam ve Haleb valisi olarak doğru tercüme edilmiştir. Ancak, kelimenin Osmanlı Türkçesi okunuşu olmadığından tercümesi sayın Öztürk'ü pek tatmin etmediğinden, dipnotta sadece, *“Kreutel Şam ve Haleb valisi diyor”*; demekle yetinmiştir.

Evet, Kreutel doğru okumuş ki, Şam ve Haleb valisi diyor. Yani **“melik mâre”** değil **“mülk-dârı”** olacak. Anlaşılan kaynağın ilk versiyonunda müellif veya müstensih dal harfi ile elifi yazarken adeta bitişik yazmış; sonradan istinsah edenler de bunu hatalı bir şekilde istinsah etmişler; ancak dikkatlice bakıldığında

⁵¹ Yusuf bin Abdullah, *Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi: Tevârih-i Âli Osman*, Eylül Yayınları, İzmir 1997, s. 247.

⁵² *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. XXIX.

⁵³ *Der fromme Sultan Bayezîd die Geschichte seiner Herrschaft (1481-1512) nach den altosmanischen des Oruç und anonymus Hanivaldanus*, Graz-Wien-Köln 1978, s. 46.

dal, elif, re, ye harfleri ayırt edilmektedir. Şam ve Halep valisi demektir. Bk. “**Mülk-dâr: Governmen**”⁵⁴; *Lügat-ı Salabî*’de de “**Mülk-dâr: Hükümdâr, mülk sahibi, pâdişah**”⁵⁵ olarak verilmiştir.

Zaten bu “**mülk-dâr**” kelimesinin yerine ileri sayfalarda “**divit-dâr**” terimi kullanıldığı görülür. Mesela, s. 121/95a’da, “*Ve girii bu tarafıdan Mısır sultanı Kayıtı Beğ leşkerler cem’ edüip divit-dârî Özbek ve Temreç Beğ, Mısır u Şam ve Haleb leşkeriyle Adana ve Tarsus nâbiyetinde oturup*”. Dahası, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’da da “*Mısır Sultanı Kayıtı Beğ ve divit-dârî Öç Beğ ve Timur Beğ*”⁵⁶ şeklinde yer almıştır. Kısacası, “**mülk-dâr**” yerine “**divit-dâr**” yazılmıştır.

Bazı sözlüklerde “**divit-dâr**” veya “**devât-dâr**”: yazıcı veya yazı takımına bakan kimse⁵⁷ olarak tanımlanması, terimin buradaki tarihi anlamını izahtan uzaktır. “**Devât-dâr**” veya “**divit-dâr**” Çerkes Memlükler’de yüksek rütbeli komutan ve Vali “*bi-ma’na sahib*”⁵⁸ demektir.

s.11/7b- “*Kırılan Tatar leşkerininü bayalarını derisini yüzüp getürüp keçelere yapışdurup, bir ad için sayvan etdüirdi*”.

Burada, “**bir ad**” olarak okunan kelime “**berrâd: soğutmak, serinletmek, bakaret etmek**”⁵⁹ olmalıdır.

s.12/8a- “*Ve Mublis Paşa nefes edüip eytdi: Bunun nesli bu vilâyeti duta, pâdişah ola’ dedi.*”

Doğrusu “**Nefes**” olacak. “**Nefes: soluk, okuyup üfleme**”⁶⁰. Yani, “*okuyup üfledi*” denmektedir.

s.32/22b- “*Vilkoğlu ile dünür dünüşü (213) eylediler*”.

⁵⁴ F. Steingass, PH. D., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut 1975, s. 1810.

⁵⁵ Mehmed Salabî, *Kamus-ı Osmanî*, İstanbul 1313, s. 532.

⁵⁶ F. Giese nşr. haz. N. Azamat, İstanbul 1992, s. 120; “*Mısır Sultânı Kayıtıbay ve divit-dârî Öç Beğ ve Timur Beğ Mısır ve Şam ve Haleb...*” Lütfî Paşa *Tevârih-i Âl-i Osman*, Ali Beğ nşr. İstanbul, Matbaa-i âmire, 1341, s. 193; “*Arap diyârından Mısır Sultanı Kayseriün (?) ve divit-dâr ve Öçbeğ ve Temreç Beğ Mısır ve Şam ve Haleb çerisiyle gelüp..*”, *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, Haz. N. Özgürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, s. 132.

⁵⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, C.1, s. 434; F. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 1982, s.214.

⁵⁸ Müstekim-zâde Süleyman Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 215b; “*Sahib: Mâlikuhu ve yukâlu sahibu Hama. Meselen, bi-ma’na bâkimuba*”. *El-Müncid*, c:1, Beyrut 1980, s. 416.

⁵⁹ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 112; *Abter-i Kebîr*, s. 125.

⁶⁰ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 978.

213- “*dünür dünüşü* M (25b/3): *dünür dünürşi* Pa (38a/1) / *düğün dünüşü* P”.

Doğrusu “*dünür dünürşi*” olacaktır. Bugün Türkçede kullanılan hısım akraba söylemine benzer bir ikileme; damat ile gelin ailelerinin birbirlerine hısım akraba oluşlarını ifade ediyor⁶¹. Ancak esas yanlış ise, M nüshasından sadece “*dünür dünüşü*” kısmının alınıp cümlenin devamının yok sayılmasıdır. Hâlbuki M’de “*dünür dünüşü güyegü oldı*” deniyor. Bu yanlış tercih aynı zamanda, M ile P ve Pa nüshaları arasında çok basit bir fark olduğu zehabına yol açmaktadır.

s. 29/21a- “*Allab deyüp kâfirün üzzerine bir yerden gulû edüp tekbir getürüp azîm cenk etdiler.*”

Doğrusu, cümlenin anlamını tamamlayacak şekilde “*gulüvv: (hücum, saldırı)*”⁶² olmalıdır.

s. 34/24a- “*Bu balkun dilinde vardur kim, Ali Paşa tarhu (223) iki akça dedükleri bunda kaldı.*”

223- “*tarhu* PM (27b/4): *nargı* (harekeli) Pa (41a/11)”.

Dipnotta P ve M nüshalarında “*nargı*” şeklinde olduğu belirtilmiş ise de bu doğru değil, M nüshasında “*narhu*” şeklinde açıkça yazılıdır⁶³.

s. 39/28a- “*Dili ucundan kişi başına çok çok hâller gelür.*”

“*Çok çok*” okunuş şekli yanlıştır. Orijinal metin baştan sona kadar tarandı; “*çok*” kelimesi hep “çe, vav, kaf” ile yazılmıştır. Misal olarak “*Hakk’a çok çok şükürler etdiler*” (s.13/9b) “*çok iş*” (s.39/28b) gibi. Halbuki bu iki kelime “çe, kaf, çe, kaf” ile yazılmıştır. “*Çak çak*” (vakit vakit anlamında)⁶⁴ okunmalı. Yani “dili yüzünden kişinin başına *vakit vakit hâller gelür.*” anlamında bir ifade söz konusudur.

s. 48/35a- “*anka-sıfat, ifrit-sîret, Lut-perest tefsânlu sofular vardı, üç binden ziyâde cem’ olup.*”

Her ne kadar müstensih böyle yazmış ise de bu cümledeki “*tefsanlu*” kelimesinin doğrusu, “*nefsânîlü*”[: kin ve gazez dolu]⁶⁵ olmalıdır.

⁶¹ Recep Toparlı, Hanifi Vural, Recep Karatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 67.

⁶² Develioğlu, *a.g.e.*, s. 950.

⁶³ *Oruç Beğ Manisa Nüshası (M)*, vr. 27b

⁶⁴ Çak (Moğolca) vakit. B. Paçacıoğlu, *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Ankara 2006, s. 126; çak: zaman. Recep Toparlı, Vd., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, s.45.

⁶⁵ Develioğlu, s. 979.

s. 49/35b- “Anlar dahi iki binden ziyâde, leşker bigi **cenk çegâne** (tıpkıbasımı verilen P nüshasında burada okunmayan bir iki kelime atlanmış ve hiçbir açıklama da yapılmamıştır!)⁶⁶ ol dahi dürlü dürlü fesad müridleri...”.

Bu cümlede “**cenk çegâne**” olarak okunan iki kelimenin doğrusu “**çeng çağana**” olacaktır. “**Çeng**”[: Bir müzik aleti]⁶⁷; “**Çagâna**”[: Küçük çengi def]⁶⁸ anlamlarına gelir; ki, anlamca metnin bağlamına da tamamen uygundur.

s.49/36a- “Halk dahi işidüp bedbabt sofular hadem ü başemle derildi dervedi. **Halkdur geldiler.**”

Doğrusu “**Halk durageldiler**” olmalı. “**Dur**”: ayağa kalkmak, dolaşmak⁶⁹. Kısacası “*halk ayaklanıp geldi*”, demektir.

s. 55/40a- “ve ol yıl **arı** akça kesildi. **Bıldırısı** ikiyüz altmış üzerine (350)”

350- “Pa’da (67b/3-4): ‘Ol yıl darbhânelerde **arı** güzel akça kesildi. Yüz dirhem gümüşden iki yüz altmış akça emr etdi. Şimdi dört yüz ellidür”.

a-Bu cümlede ve dipnotta iki kelimenin okunuşunda yanlışlık var. “**Arı**” olarak okunan sözcük “elif, re, ye” harfleriyle yazılı “**arı**” “**iri**” okunabilir⁷⁰. Ancak burada “**iri**” okunması gerektiği anlaşılmaktadır.

b- “**Bıldırısı**” olarak okunan kelimenin doğrusu “**lodrası**” olacak. “**Lodra**: Aslı ritil. Yüz lodralık kantar”⁷¹ gibi; “**Lodra**: 176 Osmanlı dirbemi (564.432 gram) ağırlığında eski bir ölçü birimi. Ve ol vakit akçalar kestirdi **lodrası** 260 üzerine kestirdi (Tevârih-i Âl-i Osman’dan)”⁷².

s.65/49a- “Girü Yanko la’in dedükleri Benî Aşfer üçüncü def’a girü Ungurus-ı **me’nûs** huruç etdi.”

Evet, müstensih “**me’nûs**” yazmış; cümledeki anlamına bakılmadan olduğu gibi çevrilmiş ve herhangi bir düzeltme yoluna da gidilmemiştir! “**me’nûs**” okunan kelimenin doğrusu “**menhus** (uğursuz) olacak⁷³”.

s.67/51a- “iki leşker birbirine katulup at ayağından yerler (51a) panbuk gibi atılup, didim didim olup **nur** havaya ağup aşup.”

⁶⁶ “Çenk çağâna ile gezerlerdi” (Efdal Sevinçli, a.g.e., s. 100); “çenk u çağânarla illeri yoldan azdırup yürürler gezerlerdi”, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Süleymaniye Bağdatlı Vehbi, nr. 1233, vr. 64b

⁶⁷ Recep Toparlı, Vd., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, s.48.

⁶⁸ Paçacıoğlu, a.g.e., s. 125.

⁶⁹ Paçacıoğlu, a.g.e., s. 179.

⁷⁰ *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 290.

⁷¹ *Lehçe-i Osmanî*, Dersaadet, 1306, s.754.

⁷² İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2010, s. 746.

⁷³ Develioğlu, a.g.e., s.737.

Burada “**toz**” kelimesi “**nur**” olarak okunmuştur. Cümlelerin gelişi de bunu göstermektedir. Toz havaya “**ağup**” [yükselmek, yukarı çıkmak]⁷⁴, “**aşup**” [örtmek]⁷⁵, yani metinde “*Atların ayağından havaya kalkan tozdan göz gözünü görmez oldu.*” denmektedir.

s.73/54b- “*altundan ve gümüşden ve incüden ve cevabirden ve **tenkden** (469) ve filoriden ve akçadan ve (...) yağmayla aldılar.*”

469- “**tenkden** P: - Pa”

Sayın Öztürk “**tenkden**” sonra verdiği dipnota göre bu kelime Pa nüshasında yokmuş; ancak, M nüshasını da unutmuş. İşte: M53b-“*altundan ve incüden ve cevabirden ve **tenkden** ve filoriden ve akçadan ve (...) yağmayla aldılar.*” diyor. Bu “**tenk: tenge**”, iki akçe değerindeki Akkoyunlu madeni parası⁷⁶ olmalıdır.

s.76/57b – “*Süleyman’a bunca vâkı’alar oldu, başına bunca sergüzeşt geldi. **İstihzâ-i div** Süleyman’un yüzüğün bir hile ile alup*”.

Tıpkıbasımında da “**istihzâ-i div**” olarak yazılmış ise de cümlelerin gelişinden doğrusu “**istihvâ-yı div**” olmalı. “**İstihvâ**: Birinin aklı alınma, şaşırıp kalma”⁷⁷. Devlin Süleyman’ı şaşırıp yüzüğünü hileyle kapması; cümlelerin devamında da s.76/57b- “... *Süleyman Peygamber (483) aleyhi’s-selâm tacından tahtından **çıkup istihzâ-i div** Süleyman tahtına hüküm edüp, kırk gün tamam Süleyman Peygamber âvâre sergerdân oldu.*” şeklinde tahkiye sürmektedir.

483- “P’de Peygamber’i”

Ancak cümlede dipnotta gösterilen P varyantı “**Peygamber’i**” yazımını metne esas alınıp “*Süleyman Peygamber’i*” olması gerekiyor; ikincisi “**çıkup**” olarak okunan kelime apaçık “**çüvep**” (devirmek, yere atmak)⁷⁸ şeklinde doğru yazılmış ve böyle okunması gerekiyor. “**İstihzâ-i div**” şeklinde okunan kelime, her ne kadar “**istihrâ-i div**” şeklinde yazılmış ise de “**istihvâz-ı div**” (devlin galip gelmesi)⁷⁹ olmalıdır. Buna göre cümlemiz “*Süleyman Peygamber’i aleyhi’s-selâm tacından tahtından **çüvep istihrâ-i div** Süleyman tahtına hüküm edüp*” yani devlin hilesi Süleyman Peygamber’i tacından, tahtından devirerek, atarak, galip gelerek saltanatına el koyması, demektir. Bu açıklamayı başka bir kaynaktaki, “*bir div sihr*

⁷⁴ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s.8.

⁷⁵ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s.40.

⁷⁶ Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu, İstanbul 2010, s. 641.

⁷⁷ Develioğlu, *a.g.e.*, s. 548.

⁷⁸ Recep Toparlı vd., *a.g.e.*, s. 54;

⁷⁹ İstihvâz: Galip gelme, zafer kazanma. F. Develioğlu, s. 548.

idüp Süleyman'un tahtına geçüp hükem-i hükümet idüp kırk gün tamâm Süleyman tahtından ayrı olup âvârelîk çekdi"⁸⁰ anlatımı ile teyid edebiliriz.

Sayın Öztürk'ün bazen nüsha farklarını göstererek veya nüshalar arasındaki kelimeler üzerinde tercih yaparak en doğrusunu ortaya koymaya giriştiğini belirttiği bu metin neşrinde, kimi zaman da aşağıda olduğu gibi hiçbir açıklama yapmadan düzeltme yoluna gittiği görülmektedir.

s.76/57b – "... hikâyeti, **kısas-ı enbiyâda** ma'lum ve meşhurdur". Tıpkıbasımda "**kısas-ı enbiyâda**" şeklinde yazılı iken "**kısas-ı enbiyâda**" şeklinde okumuştur. Bu tür tasarrufa metni neşredeninin hakkı yoktur; metindeki harekeli şekli de doğrudur, yanlış değildir⁸¹.

s.83/63b – "**Asl-ı bennâ** geliüp pâdişâba çağırup feryâd kıldı".

Doğrusu "**Asıl bennâ**" olacak; tıpkı basımı verilen P nüshasında çok sarıh ve harekeli bir şekilde "**asıl bennâ**" olarak yazılmıştır.

s.83/63b/4- "Her milün üzerinde çanlar asıldılar. Ol sâ'at gele ol binâyı **bargılar**, çanlar çalalar, leşkere haber ola"

s.83/63b/12 – "Ol leşker bir uğurdan binâyı **barkdılar**"

s.83/63b/16- "Çâr nâçâr bennâlar ol binâyı **bargup** yapmağa başladılar"

"**Bargılar**" kelimesi tıpkı basımı verilen P'de "**barglar**" şeklinde; Öztürk her nedense "**bargılar**" olarak okumuş; M ve Pa nüshasında "**uralar**" diye yazılı olduğunu dipnotta belirtiyor.

"**Bargılar, barkıdılar, bargup**" kelimeleri, Moğolca "**barı: inşa etmek**"⁸² kökenine dayanmaktadır.

s.88/68b – "ve dabi ol kelise yıkıldukda ol **mil** içinde İlyas peygamber aleyhi's-selâm ve Hızır Peygamber aleyi's-selâm ve Sikender-i Zulkarneyn dünyaya geldiler."

Bu cümlede "**mil**" olarak okunan kelime "**yıl**" olacak; "o sene içinde", demektir.

s.106/84a- "Vilâyet-i Yunan'da Karaman vilâyetine **hirâsan** gösterüp Gevele bisarını velveleye biragup (...) vilâyet-i Karaman'a **hirâsan** gösterüp"

⁸⁰ Anonim Tevârih-i Âl-i Osman F. Giese nşr. haz. Nihat Aşamat, İstanbul 1992, s. 80.

⁸¹ Kasas: hikâye etme, anlatma, F. Develioğlu, s. 591; kısas: hikâyeler, rivâyetler. F. Develioğlu, s. 618.

⁸² Paçacıoğlu, a.g.e., s. 64

s.117/92- “*Etbâ’ına eşyâ’ına, ensâbına*” dizesinde geçen “*eşyâ’ına*” kelimesi “*esbâtına*” (torunlarına) okunmalıdır.

s.123/96b- “*girü bir mevsümünde gelevüz*” cümlesindeki “bir” kelimesi “*ber*” (üzere) olmalıdır.

s.133/104a- “*ve ba’zı bedâya gönderiüp Minnetoğlu Hocalığı derler anı gönderdiler*” şeklinde okunan bu kısımdaki “*Hocalığı*” sözlüğü “*harâçlığı*” (gayr-ı Müslimlerden alınan vergi) olması gerekir.

s.151/119a- “*kendüler âben-pûş polad içinde gark olup, bu şevketile hirâsan gösteriüp Kara Boğdan vilâyetine yürüyüp*”,

s.187/148b – “*Erdevül sofuları (...) vilâyet-i Acem’de hirâsan gösteriüp*”

Tıpkı basımı verilen metinde her iki yerde “*harâsân*”, son ikisinde de “*hirâsan*” şeklinde yazılı; ancak cümlenin gelişine uygun olarak, korku anlamını taşıyan “*hirâsân*” şeklinde okunması doğrudur; velakin “*hirâsân*” kelimesi, güzel he, re, elif, sin, elif, nun ile yazılır⁸³. Öztürk bu hususta hiçbir açıklama yapmamıştır.

s.107/85a- “*Yusuſca Beğ kahpezen Akkoyunlu’dan kırklar, yülükler, gök dolamalular, baldırı çıplak torlaklular, dülbendleri ucu nezkebliüler, Kürdistan azgunlar, Türkmen bozgunlular, mezhebsüzler, mezheblerin dinlerin yavu kulmuşlar, ehl-i İslam olan gâziler üzerine kasd edenler, münafıklar...*”

s.108/85a- “*... gidüp, Yusuſca Beğ kahpe-zen kırklar, yülükler (...) kırklar leşkerini târmâr ediüp (...) hamiyet ediüp kırklar, baldırı tolaklular leşkerini dağdıp (...) Türkmen’den ve Acem’den ve Kürdlerden, her boydan ve her tâyifeden ol dahi alıſ kırk elli bin kırklar, gök dolamalular (...) Uzun Hasan leşkeri bir bile ediüp, vilâyetün kurdudur, kaçır gibi olup Rum-ili leşkeri gerçek sanıſ, kırklar leşkeri sındı deyüp..*”

s.109/86b- “*Rum dilâverleri, Acem serverleri, kırklar, yülükler (...) ol taraſdan Uzun Hasan dahi kırklar ve Kürdler ve Acem ve Tatar leşkeri (...) Uzun Hasan leşkeri târmâr olup, kırklar ve yülükler münbezîm olup*”

“*Kırklar*” olarak okunan, hep olumsuz bir anlam taşıdığı apaçık görülen ve sekiz ayrı yerde tekrarlanmasına rağmen bir sözlüğe bakma zahmetine katlanılmayan bu kelimenin doğrusu “*kırıklar*” olacaktır. “*Kırık: (Far.) Eşek yavrusu, sîpa*”⁸⁴; “*kırık: ablaksız, sefih*”⁸⁵

⁸³ İbrahim Olgun-C. Draşan, *Farsça Türkçe Sözlük*, Tahran 1343, s. 377; Develioğlu, *a.g.e.*, s. 443.

⁸⁴ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s. 323.

⁸⁵ Kanar, *a.g.e.*, s. 451.

s.114/91a- “*kâfirlerini havâyî toplar ile helâk edüp, hisar erleri **yaru** kalmayıp beğlerine dahi eminlik sûretin gösterüp gayret edüp hisarı vermeyüp..*”.

Bu cümlede geçen “**yaru**” kelimesi müstensih tarafından böyle yazılmış ise de cümlede bir anlam ifade etmiyor. Doğrusu “**yavu**: *sahibsiz, yabancı*”⁸⁶ olmalıdır.

s.116-117- Fatih Sultan Mehmed’in ölümüne bir tür mersiye olarak yazılan bir şiirin, Efdal Sevinçli’nin *Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi* (İzmir 1997) adıyla yayımladığı metinde de geçtiğini gören Sayın Öztürk, “*Yusuf b. Abdullah (s. 206 vd.), bu manzumeyi küçük kelime değişiklikleriyle, Oruç Beğ’den almış olabilir.*”⁸⁷ demektedir. Ancak bu söylemin tersi daha doğrudur. Çünkü, Ahmed Dâî’nin *Cinan-ı Cenân* isimli eserinin elde mevcut nüshalardan Eşrefzâde’ye izâfe edilmiş olan *Hazâ Kitâbu Cenâni’l-Cenân (li) Eşrefzâde* başlıklı eserin müstensihî, 836/1432 senesi Saferi’nin on yedisinde Yusuf ibni Abdullah olduğu görülmektedir:

“*el-abdü’z-za’if en-nabîf el-esîm, el-mu’lim, el-müftekir ilâ rahmeti’llahi Yûsuf bin Abdullah. Fi’l-yevmi’l-abad es-sâbi’ aşâr min şebri Safer. Hatemellahu bi’l-bayrı ve’z-zafer. Li-âmi sitte ve selâsin ve semâne mie. Ve’l-hamdu li-velîyyihi ve’s-selâtu ale,’n-nebiyyihi. Temme*”⁸⁸.

Yusuf bin Abdullah ile 895/1490’da istinsah ettiği bir *Muhammediye* kaydında da karşılaşılmaktadır⁸⁹.

Bu durumda, 15. yüzyılın ikinci çeyreğinde doğduğu tahmin edilen Oruç Beğ, henüz sabâvet çağındayken, Yusuf bin Abdullah’ın 17 Safer 836/13 Ekim 1432’de söz konusu kitabı istinsah ettiği görülmektedir. Buna göre araştırmacının görüşü mensûhtur.

s. 124/97b- “*Ammere (748) li’l-Hakk’i bâze’l-mescide*”

748- “*ammere P: ömrehu Pa (135b/2)*”

Pa nüsha farkı “**ömrehu**” olarak okunmuş, doğrusu “**ammerehu**” (: imar etti) olacaktır.

s.125/98b- “*şehr-i Edrene’de bir sâ’ika olup, yedi yerde yıldırım iniüp, yedi yerde menâreler bigi **ivler bigi** yakup harâb oldu*”.

Bu cümlede “**ivler**”: evler⁹⁰ anlamında okunursa ki böyle yazılmış, bu durumda ikinci “**bigi**” kelimesinin atılması lazım. İkinci bir ihtimal ise **irâ’lar**:

⁸⁶ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s. 672.

⁸⁷ *Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nşr)*, s. 117, dipnot:706.

⁸⁸ İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri VII: Ahmed-i Dâî Hayatı ve Eserleri*, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınlarından, Üçler Basımevi, İstanbul 1952, s. 172.

⁸⁹ Amil Çelebioğlu, *Muhammediye I*, İstanbul 1996, s. 60.

⁹⁰ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s. 266.

(parlamalar, ateş çıkma, alevler)⁹¹ kelimesi müstensihlerce “**ivler**” şeklinde yazılmış olmasıdır. Sayın Öztürk sadece yeni harflere aktarıp bırakmış.

s.137/107b– “*Evrenoslular dahi İshaklular dahi ve tavcalar **Kırbova** (870) ovasında durup*”.

870- “**Kirtuh/Kirtoh P: Kıriva Pa (145b/13)**” şeklinde mukayese ettiği metinlerdeki yazılış biçimini veren Öztürk’ün metinde geçmeyen “**Kırbova**” kelimesini nereden alıp buraya yapıştırdığı belli değil! Ancak s.154/121b’ye geldiğinizde “*Bu doyumluk kim bunda oldu, Varna ve Kosova’da ve şehr-i Kostantin ve **Kırbova** (966) gazâsında vâkı’ oldu ola*” cümlesindeki “**Kırbova**” ismi Pa nüshasında yer almış ve bu yazım tercih edilmiştir. İlk geçtiği yerde bu durum açıklanmalıydı.

966- “**Kırbova Pa (160a/13): Kirtova P**”

s.149/117a – “*Tunca suyu taşıdı ve Meriç taşıdı. Şehr-i Edrene kenarları harâba verdi. Hatta yeni imâreti ve hamamı alup ve köprüi ve **tabâhları** alup*”

Doğrusu “**tabbâhları**” (pişirici, aşçıları) olmalıdır.

s.149/117a- “*karıncanın kanadıdır zevâli/ **İnine** uran itin n’ola hâli*”.

Sayın Öztürk bu şiirin ikinci mısrası üzerine dipnotta (dipnot: 947) uzun boylu bir yoruma girişmiş ve “*Benim açımdan bu atasözünün ikinci mısraı karanlıktır. Kelimesi kelimesine tercüme ettiğimizde Almanca’da ‘inine saldıran itin hâli ne ola?’ Burada çıkan anlam, böyle bir köpeğin hâlinin kötü olacağıdır. Fakat buradaki ‘ini’ ifadesi yeterince açık değildir. Bu açıdan kesin olmamakla beraber buradaki ‘inine’ ifadesinin ‘issine’ ya da ‘ıssına’ yani efendisine olması gerektiğine dayanarak değiştirdim ve öylece tercüme ettim. Fakat yazma hatasından kaynaklanabilecek böyle bir varsayımda, aynı beytin büyük alim Kemalpaşazâde’de (VII. Defter, s.404) de yer alması dolayısıyla Oruç Beğ’in metin nakli kuşkusuz doğrudur (Kreutel, s.168, 902 yıl, not 8).*

Kreutel, bu beytin ikinci satırındaki ilk kelimenin ‘inine’ değil ‘issine’ ya da ‘ıssına’ olması gerektiğini söylüyor ki, bizce de böyle olması lâzım gelir. Buna göre ikinci satırın anlamı şu şekilde olur: ‘Sabibine havlayan köpeğin vay hâline!’

Evet, Sayın Öztürk’ün, Kreutel’in yorumuna katılması doğrudur. Ancak metnin okunuşunda sorun var. Birincisi “**uran**” değil “**üren**” olmalı. İkincisi de “**ıssına**” okunmamalı. Çünkü vezin buna izin vermiyor. İlk hece açık hece olmalı. **Is-** ise kapalı hecedir. Ama hazf dediğimiz usulle **s**’nin birini düşürüp “**ıssına**” okunabilir. “**İssına üren itin nola hâli**” okuyuşu ilk mısra ile de çok uyumlu. “**Zevali gelen karınca kanatlanır**” diye bir atasözü var. İkinci mısra da

⁹¹ Develioğlu, a.g.e., s. 531.

köpeğin sahibine havlaması kendi sonunu hazırlaması gibidir, yani kanatlanan karıncaya benzer demek istiyor. Buna göre beyit:

“Karıncanın kanadıdır zevâlli

İsına üren itin n’ola hâli”

Mefâilün mefâilün feülün

Olmalıdır.

s.13/8b- “Râbi’a Hatun’u nikâh edüp verdiler. Ol gece Osman Gazî murâd verüp murâd aldı. Yarındası **yiğit yeñil**, ekâbir ü a’yân, ulu keçi at koşusuna çıkıldılar.”

s.14/9b- “Bahadırlıkda, dilâverlikde şöyle ad çıkardı kim, **yiğit yeñil** arasında hürmetlü ve izzetlü kopdu.”,

s.154/122a- “adamlar gönderüp Anadolu’ya ve Rum-ili’ne her taraftan varup çağırup, bir ulu gazâm vardur deyüp, **yiğit yeñil** gelsünler, Allah doyurursa doyurayın deyü”,

s.155/122b- “Malkoçoğlu Balı Beğ münâdî etdüirdi kim: **Yiğit yeñil** gazîler, dilâverler bilün ve âgâh olun, ben gazâyâ niyyet etdüm kim, gazâ edüp düşmenile buluşmağa.”

Bu dört cümlede de “**yiğit yenil**” olarak okunan ikili kelimenin doğrusu “**yiğit yînil**” olacak. Bu ifade Tursun Bey’de “*Ammâ ba’zı yiğit yinil at yüzdürmek ile ve tavar derisin yüzdürüp sal itmek ile (...) kâfirün ardından jitişti*”⁹² şeklinde geçmektedir. **Yiğit yînil**: Gözü pek ve çevik, atılgan ve atak olanlar, anlamında kullanıldığını Mertol Tulum’un açıklamasından öğreniyoruz⁹³.

s.157/124b- “Ol kadar bî-nihâyet mala, esbâba, esire doyum oldular. Esirleri koyun sürüsü gibi sürdüler. **Bünlük** (990) vilâyet, **uğurluk** memleket...”.

990- “P ve Pa yazmalarında ‘**bünlük**’ şeklinde imla edilen bu kelime ‘**bünlük**’ ya da ‘**büklük**’ olup ‘**ağaçlık yer**’ anlamındadır” yorumunda bulunmuştur.

Ancak kelime “**bünlük**” şeklinde yazılmış; cümlenin siyâk ve sibâkına bakıldığında “**ağaçlık yer**” uyum sağlamamakta; bu kelimeyi “**büklük**: *nasib, lokma*”⁹⁴ anlamında kullandığı görülmektedir. Müverrih buna göre “*Ol kadar bî-nihâyet mala, esbâba, esire doyum oldular. Esirleri koyun sürüsü gibi sürdüler. “**Büklük**: (nasiblik lokmalık) vilâyet, “**uğurluk**: (kentlu, meymeneti)*”⁹⁵” diye nitelenmiştir.

⁹² Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, Haz. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul 1977, s. 138.

⁹³ Tursun Bey (Mertol Tulum nşr.), s. 271.

⁹⁴ *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 54

⁹⁵ Mehmet Kanar, *Kanar Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2011, s. 692.

s.173/139a- “*yansu bigi yapışup, karınca bigi üşüp, yılan bigi dolaşup, **sagırğa** bigi turmanup tirmalanup bisar üzzerine çıkdular.*”

Cümledeki “**sagırğa**” kelimesi tıpkıbasımda olduğu gibi okunmuş; ancak “**sıkırgan** (*büyük sıçan, gеме*)”⁹⁶ olarak okunması daha doğru olabilir.

6- Metne Fuzûlî Eklemeler.

Sayın Öztürk, zaman zaman gereksiz yere metin üzerinde köşeli parantez içinde eklemeler yapmaktadır.

s.21/14b- “*Rum-eli’ni Allâhu ekeber ünüyle doldu[rdular]. Gâzîler tekbir âvâzını Rum-eli’ne doldurdular.*”

Burada verilen misalde görüldüğü gibi.

s. 41/29b- “*Mûsâ Çelebi gelüp Bursa’da oturdu. Emir Süleyman bunu işitdi; Edirne’den [göçüp] yeniçeri, kapu balkızyla, Rum-eli leşkeriyle Anadolu’ya geçüp Bursa’ya vardı*”.

Bu cümlede anlam açık “**göçüp**” kelimesi fuzûlî eklenmiştir.

s.133/103b- “*Ve girü ol [becenenün] muhkem çokluk âdemisi [104a] ve eri [vardur] Gâzîlerimiz ol bicene üzzerine vardular.*”

Bu cümlede de araya “**becenenün**” (avcı kulübesine benzetilen düşman kalesi) kelimesini eklemeye lüzum var mı? Cümlemin devamında zaten var. İstinsah hatasına binaen “**bicene**” okunmuş ise de yine yanlıştır.

s.67/50b- “*ecel derzisi kaftanlar biçüp, nîzeler, şabtalar, yalmanlu sünüler, nebtîz [harbeler] işne bigi kurulular...*”.

Metne kelime kelime bakalım: “**nize**” (: kargı, mızrak, süngü, harbe)⁹⁷; “**şabta**” (: sırtık)⁹⁸; “**yalmanlu**” (: sivri uçlu, kesici ağızlı)⁹⁹; “**sünü**” (: süngü, mızrak)¹⁰⁰; “**nebtîz** (: *nab-tez: A very sharp-edged sword or knife = nap-tez*)¹⁰¹ (çok keskin kenarlı kılıç veya bıçak). Bu durumda, “**nebtîz**” kelimesinden sonra araya sıkıştırılan “**harbeler**” sözcüğü metnin anlamını bozmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

⁹⁶ Paçacıoğlu, *a.g.e.*, s. 480

⁹⁷ Develioğlu, *a.g.e.*, s.1009.

⁹⁸ Kanar, *a.g.e.*, s.626.

⁹⁹ Kanar, *a.g.e.*, s.731.

¹⁰⁰ Kanar, *a.g.e.*, s.622.

¹⁰¹ Steingass, *a.g.e.*, s. 1384, 1386.

Görüldüğü üzere, metne [...] köşeli ayrıçlar içinde fuzuli eklemeler yapılmış halbuki gerektiği yerlerde ise hiçbir düzeltme yapılmadığı görülmektedir. Aşağıda verilen cümlelerde görüldüğü gibi:

s.75/56b- “*Arab ve Acem, Hind ü Sind, **Hatâ vü Hotan**, Çin ü Maçin...*”

Evet, müstensihin dalgınlığından “*ye*” harfi eksik yazıldığından “**Hatâ vü Hotan**” okunacak bir imla ortaya çıkmış; karşılaştırmaya dahil edilen M nüshasında zaten “**Hitay**”¹⁰² şeklinde yazılı; bu da dipnota dahi yansımamış, aynı isimler birkaç sayfa sonra “**Hitay ve Hotan**” doğru okunmuştur.

s.78/59a- “*Hind ü Sind ve Çin’dür, Maçin’dür. **Hitay’dür, Hotan’dur** ve vilâyet-i Acem*”.

Bu durum istinsah hatasından kaynaklansa da yazım hatası söz konusu olmayan kimi isim veya kelimelerde de ilkin yanlış sonra doğru okunuşuna sık sık rastlanmaktadır. Mesela,

s.78/59b- “*ve Arak’dur ve Belh’dür Türkistan’a varınca, Deşt’dür, Kıpçak’dur ve Uygur tâyîfesi ve Moğol. **Vaktâ** bu memleketler Türkistan’dur. Ve Deşt’den berüsi Çerkez’dür, Kırım’dur ve Kefe’dür ve Rus’dur ve Leyb’dür ve Karaboğdan ve Eflak’dur tâ Ungurus’a varınca.*”

“**Vaktâ**” okunan kelime bir sonraki sayfada doğru olarak “**ve Kata**” okunmuştur.

s.80/61a- “*Hind ü Sind, **Hitay ve Hotan**, Çin ve Maçin **ve Kata** ve tâyîfe-i **Kenânistan** ve **Aşganiyân**”*

İlk Anonim Tevârib-i Âl-i Osman’ı yayına hazırlarken de bu kelimenin yanlış okunduğunu belirtmiştik¹⁰³. Kısacası, metni neşreden, yeni harflere çevirdiğini dönüp tekrar kontrol etme zahmetine katlanmamaktadır.

7-Metin Tesisinde Göze Batan Nüsha Farklarındaki İsabetsiz Tercihler

Metin tesisinde kelime ve cümle seçimi isabetli olmadığı gibi metin neşri kurallarına da uymayan anlaşılmaz bir yol izlendiği görülmektedir. Söz gelimi;

s.159/126a- “*Sultan Bâyezîd’ün kızını kendüye **hem-zâd** (1014) etmeğe. Sultan Bâyezîd dahi râzî olup, **dünür dünüşü** (1015) olalar*”

¹⁰² Oruç Beğ Manisa Nüshası (M) vr. 56a.

¹⁰³ Osmanlı Taribinin Temel Kaynaklarında İlk Anonim Tevârib-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası), Haz. Hasan Yüksel vd., Cumhuriyet Üniversitesi yayınları, Sivas 2021, s. 126.

1014- “*hem-zâd* P: *nâm-zâd* Pa (165b/2)”

1015- “*dünür dünüşî* P: *dünür ve dünüşî* Pa (165b/2-3)”

Bu cümlede yaşıt anlamındaki “*hem-zâd*”¹⁰⁴ kelimesi yerine “*nâm-zed*” (: nişanlı, yavuklu, aday)¹⁰⁵ tercih edilmeliydi. Hısım akraba anlamındaki “*Dünür dünüşî*”deki problemi tekrar etmeye gerek yoktur.

s.130/102b- “*kâb-i Elvend Dağ anun yanında sanki dâne-i bardal ve başbaş gibidir, anun gibi sarplık dağlardır kim, üzerinden kuş uçmaz, kalan yerden hayvanât yürümez* (808), *albıç değnegile çıkağu yerlerdür*”.

808- “*kuş uçmaz, kalan yerden hayvanât yürümez karga sekmez* P: *kuş uçmaz kulan yürümez, karga sekmez* M (84b/8) / *kuş uçmaz kalan (harekeli) yürümez ve karga sekmez* Pa (104b/9).

Kreutel (s.161, 897 yılı, not 6) bu cümleyi şöyle açıklıyor: “Fakat P nüshasına bunu kopya eden kişi yanlışlıkla *kulan* (Kreutel *kolan* okumuş) yerine *kalan* yazmış. Müstensib böylece, metnin anlamadığı bu yerini kendisince anlamlandırmak istemiştir. Metnin muhtevasını kendi bildiğince, ancak tamamen yanlış bir şekilde, genişletmiş ve ‘*kalan yerden hayvanat yürümez*’ anlamını yüklemiştir. Bu yanlışlık, P nüshanın kötü durumu için tipik bir örnektir. Ancak bu nüsha diğer bölümleri itibariyle tamdır; Pa ve M nüshalarından daha iyi durumdadır...”

P ve Pa nüshalarında müstensihlerin “*kalan yerden hayvanât yürümez*”e dönüştürülen ibare daha eski bir nüsha olan M nüshasında “*kulan yürümez*” şeklindedir. Kreutel de doğrusunun bu olduğunu söylüyor. “*Kulan (Kolan): yaban eşeği, tay, kısrak*”¹⁰⁶ anlamındadır. Cümlenin siyak ve sibakı bunu gerektirirken yine de yanlışta ısrar edilerek P ve Pa nüshalarında müstensih veya bu metinlerin müellifinin yanlış teviliyle “*kalan yerden hayvanât yürümez*”e dönüşen ibare tercih edilmiştir.

s.131/103a- “*sarplık yerlere çıkup, sarplık dağlar, depeler başında yollar ağzında durup, biçeneler* (823) *ağzım alup, ya’ni halâs olavuz deyü...*”

823- “*biçeneler* P: *beceneler (harekeli) Pa (141a/10) / becene* M (85a/14). ‘*becene*’ tabirini eserinde zikreden ve çok güzel şekilde açıklayan ilk tarihçi Tursun Bey (TEF 1977:123vd.)’dir. Bu konuda fazla bilgi için Kreutel’in (s. 162, 897 yılı, not:9) verdiği şu kaynağa bakılabilir: A. Tietze, “Ein slavisches Lehnwortin den frübosmanischen

¹⁰⁴ “Yaşdaş, yaşı bir”, Develioğlu, a.g.e., s. 425

¹⁰⁵ Develioğlu, a.g.e., s. 964.

¹⁰⁶ Paçacıoğlu, a.g.e., s. 342, 370.

Chroniken”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Band 65/66, Wien 1974/75, s. 219-222” şeklinde upuzun bir dipnot vermiştir.

s.132/103b- “bir taraftan gâziler **beceneleri** yağma ve talan kalup..”

s.133/104a- “Gâzilerimiz ol **biçene** üzerine vardular (...) kim ber **becene** vardır, erkeğini, dişisini (...) ol **biceneye** varup yazsar çizer gibi olup”

Aynı sayfada bile bir imla birliği yok; hâlbuki burada verdiği bu uzun dipnotta kelimenin doğru okunuş şeklini gördüğü anlaşılmaktadır. Bu doğru yazılış varken P nüshasındaki “**biçene**” yazımını tercih edilmiş.

“**Bicene**: Bicene olmak bir yere kapanmak sığınmak, gizlenmek”¹⁰⁷, demektir. Burada isim olarak geçmekte; Pa ve M nüshalarındaki doğru yazım “**Beceneler**” tercih edilmeliydi. “**Becene**: Kulübe, avcı kulübesi”¹⁰⁸. Kelime Sırpçadır¹⁰⁹. Müverrih düşman kalelerini avcı kulübesi şeklinde küçümsemektedir.

s.187/vr.148b- “Ve girü vilâyet-i Acem’de feterât olup **Erdevül** (1211) sofuları kızıl taçlarla baş kaldurup (...) **Erdevüllüler** baş kaldurup yürüdüler.”

1211 “**Erdevül P: Erdebîl Pa** (184b/2)”

Burada Pa nüshasındaki yazım biçimi ‘**Erdebîl**’ tercih edilmeliydi. Türk tarihindeki yaygın kullanım şekli budur.

s.187/148b- “Sultan Bayezid han (...) ne kadar Anadolu’da ve Rum-eli’nde **kızıl taclular, sofular** (1212) varısa teftiş etdürüp oğhıyla ve kızıyla göçmek buyurup, Mora vilâyetine Moton ve Koron hisarı tarafına gönderdiler. (...) **Şeyh Erdevül’den** (1215) ağır elçisi gelüp”.

1212 “**kızıl taclular sofiler P: kızıl başlu taclu sofiler Pa** (185a/2)”

1215 “**Şeyh Erdevül’den P: Şeyh İsmail Erdebîl’den Pa** (185a /5-6)”

Buradaki metin tercihinin de isabetli olmadığı, dipnotlarda gösterilen Pa nüshasındaki “**kızıl başlu taclu sofiler**” ile “**Şeyh İsmail Erdebîl’den**” yazımları tercih edilmeliydi.

8- Çeviri Metnin Kurulması, İmla ve Transkripsiyon (s. XLV)

Sayın Öztürk, “Çevri metne, Oruç’a ait altı nüshadan P (Paris) yazmasını temel kabul ettim. Ancak P’ye göre anlam bakımından daha doğru kelime veya cümleyi, diğer nüshalardan (M ve Pa) aldım. C (Cambridge), O (Oxford) ve R (Roboby) nüshalarını ise yukarıda

¹⁰⁷ Yeni Tarama Sözlüğü, s. 44

¹⁰⁸ Yeni Tarama Sözlüğü, s. 41.

¹⁰⁹ Paçacıoğlu, a.g.e., s. 73.

belirtilen nedenlerle karşılaştırmaya dahil etmedim. P'yi, M (Manisa) ve Pa (Paris) yazmalarıyla karşılaştırarak nüsha farklarını sayfa altlarında verdim.” (s.XLV) diyor.

Evet, Sadettin Buluç'un 1938'de üzerinde doktora tezi hazırladığı ve anonim tevârih metinleri olarak addettiği -ki bizce doğrudur- P ve Pa nüshaları ile M nüshası arasında çok büyük farklar var. Bu farkların tamamı karşılaştırmada dipnotlarda yer almamakta; bazı kelimeler teberrüken gösterilmiştir. Üstelik, bu iki nüshada (P ve Pa) Oruç Beğ'in adı da geçmemekte; bu metinleri *Oruç Beğ Tarihi* olarak neşreden Sayın Öztürk bu meseleye hiç değinmez. Üstelik, bu iki nüshanın Oruç Beğ'e ait olduğu da bir faraziye! Oruç Beğ adının geçtiği iki nüshanın birincisi Babinger'in neşrinde yer alan Oxford nüshasıdır; müverrih burada, “*bu fakîr u hakîr u za'îf-i nahîf Oruç bin Âdil el-Kazğâz kâtibü'l-Edirnevî gördü kim her kıssada dürlü hikâyetler söylenmişdür ve illâ Tevârih-i Âl-i Osman tevâtür ile denilmiş değül*” diye kendisi takdim etmektedir.

İkincisi ise, M (Manisa) nüshasıdır. Bu nüshada, “*Azîzler elbette her kişiye lâzımdır kim kendü zamanında olan pâdşâhları kıssasını anmak ve zikretmek gerekdür. Zira kim zıllu'llahı fi'l-arzıdır. İmdi, iy azîzler bu fakîr-i hakîr, za'îf-i nahîf-i mücrim Oruç bin Âdil el-kâtibü'l-Edirnevî görür kim her kıssalar kim her hikâyeler kim söylemişlerdür ve illa hiç Tevârih-i Âl-i Osman kıssası tevâtür ile denilmişdür değıldür.*” diyerek sahneye çıkar.

Öztürk, *Oruç Beğ Tarihi* adıyla neşrettiği metnin ne içinde ve ne de dipnotlarında bu kısımdan söz etmez ve sadece “*hicretün sene 687, altı yüz seksen yedi yılından tâ hicretün sene 906 dokuz yüz altı senesine gelince zamanımız pâdşâhı sultanu'l-islâm ve'l-müslimîn sultânü'l-mücâhidîn sultan Bâyezîd(e)...*”¹¹⁰ kadar sanki hiçbir fark yokmuş gibi sükût geçer.

Sayın Öztük'ün dipnotlarda gösterdiği nüsha farklarına bakıldığında, bu üç nüsha (P, Pa ve M) arasındaki farkların çok az ve basit olduğu görülür. Haliyle, “*Gerçekten bu üç nüsha arasındaki farklar bu kadar basit mi?*” diye şüpheyi düşeriz. Böylesi bir kuşkuyla Sayın Öztürk'ün metin karşılaştırmalarını gözden geçirmek için araştırmaya başladım. Elimde Pa nüshası bulunmamakta; sadece M (Manisa) nüshası mevcuttur. **Manisa nüshası (M)** ile Sayın Öztürk'ün ***Oruç Beğ Tarihi*** adı altında neşrettiği metni karşılaştırmaya başlayınca gördüm ki P ve Pa nüshaları ile M nüshası arasında, karşılaştırma yapılamayacak kadar çok büyük fark var. Bunun yanı sıra, metin neşri kurallarıyla da bağdaşmayan çok örnekler de var. İşte bazı misaller:

¹¹⁰ *Oruç Beğ Manisa Nüshası (M) vr.2a; Oruç Beğ Tarihi (Öztürk nr.), s. 4 dipnot:6.*

1-M9b- “Kaçan kim ata süvâr olsa gazâyâ niyyet etse at üzerinde san Sam-süvâr veya **İsfendiyâr-ı rûyûten** idi.”

M'deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

Oruç Beğ (Öztürk), s.11- “Kaçan kim ata süvâr olsa gazâyâ niyyet etse at üzerinde san Sam-süvâr veya **İsfendiyâr** idi.”

Görüldüğü gibi, M nüshasında isfendiyâr'ı niteleyen “**rûyûten**” (Tunc bedenli)¹¹¹ kelimesi göz ardı edilerek nüsha farkı verilmemiştir.

2- M33a- “doğru Engüri üzerine gelüp Engüri ovasında konup **kandak** çekdirüp dairesine oturup”

M'deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

Oruç Beğ (Öztürk), s. 37//26b- “doğru Rum vilâyetine gelüp Engüri'ye çıktı. Engüri'nün ovasında konup dairesine **handak** çekdürüp oturdu”.

M nüshasındaki “**kandak**” kelimesi nüsha farkı olarak bile Öztürk'ün dipnotlarında yer bulmamış; halbuki bu arkaik Türkçe kelime “**handak**” yerine tercih edilmeliydi.

3- M12a- “**Eğer sana sual etseler bu tevârihleri, bu menâkıbları neden bildün? Nerden aldun, diseler? Biz fakîr dahî cevab virürüz kim bunun ba'zı râvîsi şehr-i Kostantin'de bir azîz vardı //12b// Dervîş Ahmed Âşîkî derler idi. Cihan-dâde, sâl-hürde yüz yaşında pîr idi. Sultan devrine irişmişdi. Baba İlyas ve Mublîs Paşa ve Âşîk Paşa ve Elvan Çelebî neslinden ve muhiblerinden idi. Ol dahi rivâyet etmişdür, bu menâkıbları. Anun râvîsi Orhan Gazî'nün bir imami varmış İshak **Nakî** derlermiş. İshak **Nakî**'nün bir oğlu varmış Bahşî Faka derler imiş. Ol Bahşî Faka didüğümüz kişi kim vardur Sultan Murad'un babası Sultan Mehmed devrine kalmışdı. Ve dahi Şeyh Ede Balı'nın **oğlu oğlu** kalmış idi. Şeyh Mahmud derler idi. Ol dahi Sultan devrine kalmış idi. Babaları Şeyh Ede Balı yüz yigirmi beş yaşındaydı. Şeyh Mahmud dahi yüz on yaşındaydı. Sultan devrine kalmışdı. Bu Al-i Osman tevârihleri ve menâkıbları Sultan Mehmed bin Bâyezîd Han //13a// devrine **kalmışdı**. Gelince andan nakl olunmuşdı.”**

M'deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

Oruç Beğ (Öztürk), s.11- “**Râvîye eğer** (58) sual etseler bu tevârihleri, bu menâkıbları neden bildün, nerden aldun deseler, biz fakîr **derüz** kim, bunun ba'zı râvîsi şehr-i Kostantin'de bir azîz vardı. Dervîş Ahmed Âşîkî derlerdi. Cihan-dâde, sâl-hürde yüz yaşında pîr idi. Sultan devrine ermişdi. Baba İlyas ve Mublîs Paşa ve Âşîk Paşa ve Elvan Çelebi neslinden ve muhiblerinden idi. Ol dahi rivâyet etmişdür bu menâkıbları. Anun dahi

¹¹¹ Ahmet Talat Onay, *Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 11.

râvîsi Orhan Gazî'nün [7a] bir imamı varmış. İshak **Fakı** derlerimîş. İshak **Fakı**'nun bir oğlu varımîş. Bahşî Fakı derlerimîş. Ol Bahşî Fakı dedüğümüz kişi kim vardır, Sultan Murad'un babası Sultan Mehmed devrine kalmış idi. Ve dahi Şeyh Ede Balı'nun **oğlu** (59) kalmış idi. Şeyh Mahmud derlerdi. Ol dahi Sultan **Mehmed** devrine kalmışdı. Babaları Şeyh Ede Balı yüz yirmi beş yaşında idi. Şeyh Mahmud dahi yüz on yaşında **ölmüşdü**, [doğrusu olmuşdu] sultan devrine kalmışdı. Bu Âl-i Osman tevârihleri ve menâkıblar, **tafsili ile ale't-tertib (60), Sultan Mehmed bin Bayezid Han'a gelince andan nakl olunmuşdu**'.

58- "râvîye eğer Pa(10a/4):râvî eğer P/ **eğer sana** M (12a/12)"

59- "P'de **"oğlu oğlu"** ise de kaynağı Aşıkpaşazâde'de (ÂPT 2013:13) olduğu gibi **"oğlu"** olmalı."

Görüldüğü üzere sadece P'de değil, M'de de **"oğlu oğlu"** diye yazılıdır!

60- **"tafsili ile ale't-tertib** Pa(10b/9): -PM.

İşte, P ile M (Manisa) nüshasındaki Bolt ile işaretlenen mühim farklar doğru dürüst gösterilmediği gibi, yanlış okunma ve takdim tehirlere de değinilmemiştir; teberrüken **"eğer sana"** ile **"tafsili ile ale't-tertib"** kelime farkları belirtilmiştir.

4- M33a- "Bu taraftan **dahi Sultan Bâyezid Han** etrâf-ı âleme nâmeler gönderüp leşker cem' **itmeğe başladı**. Anadolu'dan ve Rum-ili'nden akıncı ve cerebordan ve Eflak çerisinden ve Laz ve Serf **çerisi bile** ve Lazoğlu'nı bile **uydurup ve/ / 33b/ / aza**blar dahi dahi bile cem' idüp ağır leşkerler hâzır idüp **yürüdü**. **Oğulları** Emir Süleyman ve Sultan Mehmed ve Mustafa Çelebi bile alup ve Deşt vilâyetinden **dahi çokluk** Tatar gelmiş idi. **Aktav dirler idi. Beğleri Edirne'de öldü. Ol Tatar çerisini dahi aldı. Bunca** leşker cem' **idüp** Sultan Bâyezid dahi yürüdü. Engüri'ye ovasında **Timur Han'ıla** buluşdular."

M'deki bu bölüm, Öztürk neşrinde şöyledir:

Oruç Beğ (Öztürk), s. 37- "Bu taraftan **Yıldırım Han ol dahi** etrâf-ı âleme nâmeler gönderüp leşkerler cem' **edüp** Anadolu'dan ve Rum-eli'nden **yirmi bin azeb ve beş bin yeniçeri (250)**, akıncıdan ve cerebordan ve Eflak çerisinden ve Laz elinden Serf leşkери ve Lazoğlu **kendüsi bile gelüp yüz bin mikdârı (251)**, bunlar **dahi leşkerler cem' edüp, kapu halkından ve silihdârdan ve sipahiden gayrı Yıldırım Han dahi leşkerini yasayup, bu taraftan yürüyüp veoğlanlarını** Emir Süleyman'ı ve Sultan Mehmed ve Mustafa Çelebi'yi bile alup, ve **dahi** Deşt vilâyetinden Tatar **leşkeri** gelmişdi(252). **Tatar leşkerini bile alup kırk elli bin var. Bu leşkerler cem' olunup** Sultan Bayezid Han dahi **bu taraftan yürüyüp** Engüri'ye **çıkıdı**. Engüri ovasında **buluşdular. Pençsenbe günü sabah Timur Han kondu, Yıldırım**

Han dahi cum'a gün ale's-sabah iki deryâ [bigi] leşkerler birbiriyle buluşdular."

250- "***beş bin yeniçeri*** P: -M Pa"

251- "***yüzbin mikdârı*** P: -MPa"

252- 'M'de (33b/4) Tatar beyi olarak "***Ak-Tâv***" (*harekeli*) gösteriliyor."

M ile Öztürk'ün metni arasındaki farklar bold ile gösterildiği gibidir; ancak sayın Öztürk bu farkları basite indirgeyip sadece 250, 251 ve 253. dipnotlarda gösterilen üç farka değinmiştir.

5-M33b- "*pençsenbe gün sabah Timur kondı. Yıldırım Han dahi cum'a gün ale's-sabah buluşdular. Şöyle kim Yıldırım Han dahi Timur alayına alay düzdi İki taraftan ceng u muhârebe oldı. Birbiriyle azîm ceng*

Bir neberd oldı ki bergiz rüzgâr

*Görmemişdi ana benzer **tâc-dâr***

İki leşker ayırd olmayup âkıbet Yıldırım Han'ın

M'deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

Öztürk, s. 38- "*Pençsenbe günü sabah Timur Han kondı, Yıldırım Han dahi cum'a gün. Ale's-sabah **iki deryâ (bigi) leşkerler birbiriyle buluşdular.***

*Şöyle kim: Yıldırım Han dahi Timur Han alayına alay düzdi. İki taraftan **iki deryâ bigi leşkerler iki ejderha birbirine dolaşup ceng (ü) muhârebe oldı. İki deryâ cûş edüp kaynayup, iki deryanın mevci birbirine (27a) katlup, er avâzı at süheylinden, at ayağı toynuğundan toz havaya ağup, girü havada bulut (253) duman bigi çöküp ag at, boz at, boz at, kara at birbirinden seçilmeyüp, oklar kazâ yağmuru bigi yağup kılıçlar şimşek bigi yalayup, başlar kesilüp deryâ bigi kan mevci akup bir azîm olup Rum-eli gâzileri, Anadolu dilâverleri ve Acem serdârları birbiriyle aheng edüp, iki derya bigi leşker birbirinden ayırd olmayup. Beyt***

Bir neberd (254) oldı bergiz rüzgâr

*Görmemişdi ana benzer **cenk var.***

Âkıbet Yıldırım Han'

253- "*bulut Pa(46a/9:bulup P*"

254- "*neberd (harekeli) Pa (46b/2): haber P*"

Burada ise M nüshasında sanki herhangi bir fark yokmuş gibi karşılaştırma yapılmamıştır. Nüshalar arasındaki ortak beyitteki “*cenk var*” ibare farkı dahi gösterilmemiştir.

6-M37a- “*Hicretün sene 816. Sultan Mehmed her etrafa nâmeler gönderdi. Elçiler virdi. Her taraftan elçiler geldiler barışdılar. Ol vakt Sultan, Musa’yla kovuşurken bu taraftan Karamanoğlu hareket idüp yürüdü. Sivrihisar’a geldi. Sivrihisar anın elinde idi. Sivrihisar’dan çıktı. Yıka boza memleketleri Bursa’ya geldi. Hacı İvaz Paşa Bursa’da subaşı idi. /|37b/| Bursa halkını getirüp meşveret itdi, Karamanoğlu gelir deyü. Hisar yarağını gören hisara girdi. Yarağı olmayan kendü kaydını görsün didi. Ol kim hocalardur, malıyla esbâbıyla, yarağı ile hisara girdiler. Karamanoğlu geldi. Bursa şehrini oda urdu yakdı. Gelüp Pınarbaşı’nda lağımlar kazdırdı. Bınarbaşı suyunu akıdıp hisarı lağımla ala. İvaz Paşa tıydı, hisardan çıkdı, lağımlarını oda urdu. Halkını kırdı. Bunlar bu cenkde iken Musa’nın ölisini Kaplıca İmâreti’ne getürdiler. Karamanoğlu anı gördi gerü Karaman’a kaçdı gıtdi. Sultan Mehmed bunu işıtdi.”*

M’deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

Öztürk, s. 46- “*Hicretün sene 816. Ve girü Sultan Mehmed her tarafa nâmeler gönderdi (284). Elçiler viribidi. Her taraftan dahi elçiler geldiler barışdılar. Heman elçi Karamanoğlu’ndan gelmedi. Ol vakt Sultan Mehmed, Mûsâ Beğ ile kovuşurken, bu taraftan Karamanoğlu hareket etdi. Yürüdü idi. Sivrihisar’a geldi. Sivrihisar’ı aldı. Sivrihisar anın elinde idi. Sivrihisar’ı dahi yakdı. Sivrihisar’dan çıkıdı (285). Memleketleri yıka boza gelüp Bursa’ya indı. Veziri Hacı İvaz Paşa ol vakt Bursa Subaşıydı¹¹². Bursa halkı gelüp İvaz Paşa’yla meşveretleşdiler, Karamanoğlu geliyor deyü. Hacı İvaz Paşa hisar yarağını gördüler. Hisar yarağını görüp hisara girdi. Yarağı olmayan kendü kaydını gördüler. Ol kim ulucalardur, ve (286) malıyla esbâbıyla yarağı ile hisara girdiler. Sonra Karamanoğlu Bursa’ya geldi. Bursa şehrini oda yakdı. Gelüp Bınarbaşı’nda oturdu. Lağımlar kazdırdı. Bınar suyunu külliye (287) akıdıp hisarı lağımlarla ala. Hisar içinden İvaz (33b) Paşa dıydı. Bir gece hisardan çıkıdı lağımlarını oda urdu. Halkını kırdı. Bunlar cenkde iken Mûsâ’nın meyyitini getürdiler Kaplıca’ya (288). Karamanoğlu işıtdi gördü. Heman kaçdı girü vilâyetine. Sultan Mehmed bu haberleri işıtdi.”*

284- “*Pa’da (57a/3-7) bu cümleinin devamında: “ki benüm altında olanlar hep gelsünler bunda göreyin kimlerdür, tâbi’ler midür bilem didi. Her taraftan beğlerbeği olanlar sancak beği olan hallü hâlince yollu yolunca eldiler. Gelmeyenler dahi adamların gönderdi. Âdet ve kanûn üzere almada vermede eksik komadılar”.*

¹¹² “*Veziri Hacı İvaz Paşa ol vakt Bursa Subaşıydı P (33a/12): Veziri Hacı İvaz Paşa ol vaktin Bursa’ya virdi. Pa (57r/11-12)”, Sadettin Buluç, s. 13.*

285- “Sürribisar’dan çıkadı M (37a/14) Pa(57a/9):-P”

286- “ulucalardur ve P: hocalardur M(37b/3) ulu ulu bâceler Pa (57b/1)”

287- “külliyen Pa (57b/4): gölü suyunu P/-M”

Görüldüğü gibi M ile Öztürk’ün karşılaştırdığı nüshalar arasındaki 16 farkın sadece dördüne yer verilmiştir! Pa nüshasındaki bir farkın atlandığı da Buluç’un çalışması sayesinde öğrenilebilmektedir!

7-M58a-58b- “Hind’ün ve Sind’ün, Hitay u Hoten, Çin ve Maçın ve Kıpçak ve Kata ve **Bulgar ve Tâyife-i Kenânî’dan** ve Aşgâniyân”.

M’deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

s. 80/61a- “Hind’in ve Sind, Hitay ve Hotan, Çin ve Maçın ve Kıpçak ve Kata ve **tâyife-i Kenânistan** ve Aşgâniyân”.

M nüshasındaki “**Bulgar ve Tâyife-i Kenânî’dan**” kelimeleri nüsha farkı olarak Öztürk’ün neşrettiği metne yansımamıştır.

8-M76b- “iki taraftan hayli âdem belâke olup **sancak beği Sultan Bâyezid’ün güyegüsi Ferhad Beğ** cenk arasında belirsüz olup rebîu’l-envelün evvelinde leşkerimize şikest vâki’ olup **girü Sultan Bâyezid güyegüsi dahi** Anadolu beğlerbeğisi Hersekoğlu ve Rum leşkeri sancağı beği Hızır Beğ oğlu Mehmed Beğ **buca** leşkerler cem’ olup varup girü Adana’yı Tarsus sınırında Mısır ve Şam ve Halep **çerisi gerühazır** Özbek ve Temrez Beğ **bunlarınla** buluşup **bunları** girü gâfil idüp ‘Biz cenk itmezüz, Sultan bize cenk itmen’ dedi. Gâfil olayup meseldir kim Arab cu’aydisiyle **kimesne başa çıkışmak olmaz**. Bağdat ayyârları, Acem kallâsları, **anların hilesinden âciz kalmışlardır**. Arap leşkerleri gerü bir hileyle bunların üzerlerine bucûm idüp **kaza-yi âsımânî** şöyle yüz gösterdi kim gerü **kaza gelse**,

Kaza gelse gerü görmez göz iy yâr

İzâ câe’l-kaza amiye’l-basar

Ve ara //77a// yerde gerü ölse gerek idi.”

M’deki bu metin, Öztürk neşrinde şöyledir:

s. 121- “İki taraftan hayli adam belâke **ve telef** olup Ferhad Beğ **sancak beği**, cenk arasında belirsüz **oldu**. Rebîu’l-envelaymun evvelinde leşkerimize şikest vâki’ olup **iki leşker birbirinden ayırd olup gelüp gittiler**. Anlar ol tarafa (737) bunlar bu tarafa.

Girü ol hinde Sultan Bâyezid Han ebbeda’llâhu ta’âlâ devletehû ve **rif’atehû girü bir güyegüsi kim**, Anadolu beğlerbeğisi Hersekoğlu **Ahmed Beğ** ve Rum-elileşkeri sancağı beği (738) **Mehmed Beğ veled-i Hızır Beğ dahi Anadolu’dan** leşkerler cem’ olup **Arab diyârına** varup girü Adana’yı Tarsus sınırında Mısır ve Şam

ve Halep leşkerleri hazır olup Özbeke Beğ, Temrez Beğ, iki leşkerler girü birbiriyle buluşup, girü Arab kallâşları bunları gâfil idüp: ‘Biz cenk itmezüz, Sultan bize cenk itmen’ didi, **deyüp, girü bunları kılup, bu meseldir kim derler: Arab cu’aydı, Bağdat ayyârları, Acem kallâşları, Varsak harâmisi, Germiyan ugrıları (739), Karaman kulmaşları, Rum vilâyeti gâzileri, bunlarunla çıkışmak olmaz. Arab cu’aydıyla kimesne çıkmamışdur, aciz kalmışlardır.**

Bu taraftan Arap leşkeri [96a] girü bir bileyle bunların üzerlerine hücum idüp kaza-yi âsımânî şöyle yüz gösterdi kim çarh hokkabazı, girü bir dürlü nerd oynayup kaza-yi mübrem şöyle câri oldu kim: Beyt

Kaza gelse gerü görmez göz (740) ey yâr

İzâcâ’e’l-kazâ amiye’l-basar (741) var”

737- “P’de “tarafda”

738- “**beği** M (76b/6) :-P”

739- “Krş. Yusuf b. Abdullah, 218.”

740- “**göz** M (76b/14) :-P”

741- “Kazâ (takdir) gelince göz görmez”. Bu beyit için bk. aşağıda 123b.”

Görüldüğü gibi, Öztürk, burada M nüshası ile neşrettiği metin arasındaki farkları iki kelimeyle sınırlamış ve takdim tehirlere de değinmemiştir.

9-M29b- “ve girü Mubarem ayının on üçüncü gün yekşenbe gün nâgâh gerü deryâ yüzünden beş ulu mâûna ve barça geldi. İçi pür âdem tolu Arnavud, Engürüs ve Bosna ve Freng azgunları ceng erleri iki binden ziyâde gemilerinin içi pür tolu hisâr yarağı ve erzak ya’ni gelüp hisara yarak getirüp ve hem yardım ideler”

M’deki bu metin, Öztürk neşrinde

s. 171- “**nâgâh** girü mübârek Mubarem ayının on üçüncü gün Yekşenbe gün, deryâ yüzünden beş ulu mavunalar ve barçalar da’vâyla gelmişler kim, hisara girüp yardım edeler, içi dolu adam. Girü Fireng azgunları (1095) cenk erleri iki binden ziyâde, içi dolu yarak yasak ve hem azuk, ya’ni gelüp hisara girüp yardım edelerdi.”

“1095- Girü Fireng azgunları P: Arnavud, Ungürüs ve Bosna ve Freng azgunları M (29b/14, 30a/1)/-Pa”

Böylece, M nüshasındaki sekiz nüsha farkından sadece birine yer vermiştir.

Sonuç olarak, Oruç Beğ Taribi ismiyle okuyucuya sunulan bu metin, yukarıda irdelenip dile getirilen sorunları taşımaktadır. Bilindiği üzere Oruç Beğ Taribi Osmanlı’nın kuruluş dönemine dair temel kaynaklardan biridir. Bunun için Oruç Beğ Taribi metni üzerinde daha çok çalışılması gerekir.